

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ESMİRA MURAD qızı ƏMİROVA

DİL FAKÜLTƏLƏRİNİN AŞAĞI KURSLARINDA FRANSIZ
DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ YENİ PEDAQOJİ
TEXNOLOGİYALARDAN İSTİFADƏ İMKANLARI

Fransız dilinin tədrisi metodikası və metodologiyası ixtisası üzrə
magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər: _____

G.M.Camalova

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bakı – 2022

Mündəricat

Giriş	3-6
I FƏSİL. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisi.....	7-14
1.1. Fransız dilinin tədrisi haqqında ümumi məlumat.....	7-10
1.2. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisi.....	11-14
II FƏSİL. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları.....	15-53
2.1. Yeni pedaqoji texnologiyalar	15-32
2.2. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları.....	32-53
Nəticə	54-59
İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı	60-64

Giriş

Mövzunun aktuallığı. Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə; elmdə, siyasətdə, iqtisadiyyatda, idmanda, təhsildə və s. böyük innovativ sıçrayışlar müşahidə olunur. Təbii ki, hər bir innovativ addımda, yenilikdə yüksək keyfiyyət, mükəmməllik və inkişaf özünü kəskin şəkildə biruzə verir. Hər hansı bir xalqın böyük nailiyyətlər əldə etməsi üçün onun elmi, təhsili hər zaman müasir tələblərə cavab verməli olduğu kimi xüsusi diqqətdə, nəzarətdə saxlanması zəruriyyət kəsb edir. Belə ki, təhsilimizdə də aparılan davamlı inkişaf prosesi tədqirə layiqdir. Xarici ölkələrlə sıx əlaqələrin yaradılması üçün istər orta, istərsə də ali təhsil ocaqlarında xarici dillərin tədrisi prosesi xüsusi diqqətdə saxlanılmaqdadır. Müasir standartlara cavab verə biləcək dərslərin təşkilində yeni texnologiyaların, texnoloji vasitələrin tətbiqi imkanları kifayət qədər təmin olunur.

Xarici dillərin tədrisində pedaqoji prinsiplərin tətbiqi üzrə təlimlərin təmin edilməsi üçün bir sıra texnoloji vasitələrdən istifadə etmək mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Keyfiyyətli dil tədrisi və öyrənilməsini dəstəkləmək üçün İKT alətlərindən və açıq resurslardan səmərəli istifadə çox vacib mələlərdən biridir .

Dil təhsili öyrənənlərə məlumat əldə etmək, qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyəti təşviq etmək və rəqəmsal savadlılıq bacarıqlarını artırmaq üçün informasiya və kommunikasiya texnologiyalarına (İKT) əsaslanan açıq çıxış resursları, onlayn kurslar, virtual sinif otaqları və sosial şəbəkələrin getdikcə daha çox istifadə edildiyi sahədir. Bununla belə, COVID-19 pandemiyasının nəticəsi olaraq, alətlərin və resursların getdikcə daha sürətli inkişafı ilə yanaşı, müəllimlərin onlayn təhsil təmin etməsinə olan təcili ehtiyac həm imkanlar, həm də problemlər yaradır. Dilin tədrisində İKT-nin potensialını maksimum dərəcədə artırmaq üçün ondan pedaqoji cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə, öyrənənlərin fərdi ehtiyaclarına uyğun istifadə olunması çox vacibdir. İKT-dən istifadənin davamlı şəkildə və ömürboyu öyrənməni təşviq edən bir sıra pedaqoji yanaşmalarda tətbiqi və dəstəklənməsi də vacibdir. Son illərdə dünyada yaranmış COVID-19 pandemiyası zamanı baş verən əyani tədris

qapanmasının çözümlərinin məhz mövcud texniki alətlərin, vasitələrin tədrisə göstərdiyi kömək yuxarıya qeyd etdiklərimizə bənzər nümunədir.

Müasir dərs prosesini texniki vasitələr olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Belə ki, texnikanın son nailiyyətləri ilə əlaqədar olaraq digər tədris fənləri ilə yanaşı fransız dilinin tədrisi metodikasında da müxtəlif üsullardan geniş şəkildə istifadə etmək meyli xeyli artmışdır. Xüsusilə təlim prosesində nitqin yazılması, dinlənməsi, habelə ekran vasitəsi ilə əyani şəraitin nümayiş etdirilməsi üçün audiovizual qurğular daha çox tətbiq olunmağa başlanmışdır.

Tədqiqatın obyektı. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları formalaşdırılmasıdır.

Tədqiqatın predmeti. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları.

Tədqiqatın məqsədi. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları tələbələri fransız dilinin bütün dil səviyyələrində dörd dil bacarıqlarının formalaşdırılmasına təsir edən metod və üsulların pedaqoji prosesə təsirini müəyyən etməkdən ibarətdir.

Məlum olduğu kimi, artıq fransız dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə geniş yayılmışdır. Lakin bu o demək deyil ki, hər internet və ya kompüterlə tədris olunan fransız dili səmərəli tədris hesab olunmalıdır. Hər bir dərs öz plan, sillabus və proqramına uyğun tədris olunur. Kursun sonunda isə tələbələrin əldə etdikləri nailiyyətləri yoxlamaq üçün proqrama uyğun imtahanlar təşkil olunur. Əgər İKT-lərlə təşkil olunan dərslər bunlardan kənara çıxırsa, deməli, dərs öz məqsədinə çatmır və səmərə vermir. Bu tədqiqat işinin əsas məqsədi isə fransız dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin səmərəli yollarının tədqiqidir.

Tədqiqatın vəzifələri: Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanlarının aşılması və formalaşdırılması yollarının araşdırılması. Tədqiqat işinin əsas vəzifələri isə

aşağıdakılardır:

- Müasir texnologiyalara əsaslanan fransız dili tədrisinin metodikada qoyuluşunu izləmək,
- Xarici dil metodistlərinin müasir texnologiyalara əsaslanan dil öyrənmə məsələsinə münasibətlərini araşdırmaq və onlar arasında olan fikir ayrılıqlarını nəzərdən keçirtmək,
- Fransız dilinin tədrisi zamanı öyrənməyə müsbət təsir göstərəcək faydalı internet səhifələrini araşdırmaq,
- Respublikanın ali təhsil müəssisələrində fransız dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin vəziyyətini öyrənmək və ona dair tövsiyələr vermək.

Tədqiqatın metodları. Tədqiqatın bütün mərhələlərini, qarşıya qoyulmuş məqsəd və vəzifələrini, obyektini, predmetini nəzərə alaraq nəzəri və praktiki təhlil, müsahibə, pedoqoji eksperiment və analiz metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Ali təhsil müəssisələrində dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadə edilməsinin vəziyyətinin tədqiqi, müasir texnologiyalardan istifadə edilərək fransız dilinin ünsiyyət qurmaqla tədrisini dəstəkləyən vasitələrin tədqiqi elmi tədqiqatın elmi yeniliyi kimi göstərilir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti fransız dilinin tədrisçisinin və təhsilçisinin müvafiq pedaqoji prinsiplərin texnologiya ilə effektiv qarışığı uğurlu dil öyrənmə fəaliyyətləri yaratmaq üçün çox vacib olduğunu və onlar bunu təkbaşına və başqaları ilə əməkdaşlıq edərək, öz peşəkar kontekstində yerinə yetirmək üçün zəruri olan bacarıqlar toplusunu inkişaf etdirəcəklərinin anlamından çıxış edir. Mövcud İKT vasitələrindən istifadə edərək fərdiləşdirilmiş tədris və təlim modulları işləyib hazırlayacaq və dilin tədrisi üçün açıq təhsil resursları əldə edəcəkdir. Tədris prosesinin iştirakçıları davamlı peşəkar inkişaf baxımından öz ehtiyaclarından xəbərdar olacaqlar. Onlara həmçinin bu inkişafı həm fərdi, həm də yerli və ya regional multiplikator qruplarının təşəbbüsü ilə həyata keçirməyin yolları

göstəriləcək. Burada bir başa olaraq hər iki tərəfin nəzəri və praktiki bilik və bacarıqların ortaya çıxması, eləcə də bu istiqamətdə yeniliklər əldə edərək istər nəzəri, istərsə də praktiki pedaqoji uğurlar inkişaf edərək qazanılacaqdır.

Dissertasiya mövzusu üzrə müdafiəyə təqdim olunan müddəalar aşağıdakı kimi qruplaşdırılmışdır:

1. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisi prosesində tələbələrin nitqini formalaşdırmaq əsas şərtidir;
2. Fransız dilinin tədrisində tələbələrin yazı və oxu bacarıqlarının formalaşdırılması üçün semantik-struktur təhlillər vacibdir;
3. Kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün müasir pedaqoji üsul və metodlar zəruridir;
4. Fransız dilin öyrədilməsində müasir pedaqoji-texniki alətlərin tədris prosesinə tətbiqi vacibdir;

Bu tədqiqat işi müasir texnologiyalar, əsasən də müxtəlif internet səhifələri və İKT vasitələri ilə fransız dilinin tədrisini səmərəli şəkildə təşkil etməyin yollarını təklif edir. Tədqiqat işi həm də ali təhsil müəssisələrinin bakalavr və magistr pillələri üçün həm nəzəri material kimi mühazirələrdə, həm də praktik məşğələ kimi seminarlarda istifadə oluna bilər. Həm bakalavr buraxılış işlərində, həm də magistr dissertasiyalarının hazırlanmasında bu tədqiqat işindən istifadə faydalı hesab oluna bilər.

Tədqiqatın aprobasiyası. Tədqiqat işində göstərilmiş əsas müddəalar müəllifin çap olunmuş məqalə və tezisində öz əksini tapmışdır.

Dissertasiyanın quruluşu. Dissertasiya işi giriş, iki fəsil, nəticə və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Hər bir fəsil müvafiq olaraq ayrı-ayrılıqda iki yarımfəslə ayrılmışdır.

I FƏSİL. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisi

1.1. Fransız dilinin tədrisi haqqında ümumi məlumat

Hazırda qloballaşma və informasiya dövrü səbəbindən fransız dilini öyrənmək daha çox əhəmiyyət kəsb edir. Ümumiyyətlə, fərdlər üçün fransız dilini öyrənmək vacibdir. Ancaq 21 -ci əsrdə vətəndaşlar cəmiyyətdə yaxşı mövqe tutmaq və həm də öz gələcəyi üçün yaxşı bir iş görmək üçün iki və ya daha çox xarici dil öyrənməlidirlər. Məsələn, fransız dili Avropa Birliyinin ən vacib dilidir. Fransa, Kanada, Belçika, İsveçrə və s. kimi bəzi ölkələrdə danışılır . Fransız müəllimləri əyləncəli fəaliyyətlərlə fransız dilini öyrətməyə çalışırlar. Dil bükülməsi uşaqların əyləncəli fəaliyyətlərlə fransız dilini öyrənməsinə imkan verir. Uşaqların fonetik bacarıqlarını gücləndirirlər. Bundan əlavə, tələbələr dil bükülməsi ilə yeni sözlər öyrənə bilirlər. Bu məqalə, fransız dilini xarici bir dil olaraq bükməklə öyrətməyin faydalı bir üsul olub olmadığını, məsələn, uşaqlar kimi böyüklər üçün olmadığını göstərmək məqsədi daşıyır. Bu araşdırma qarışıq metodlu araşdırmalarla tərtib edilmişdir. Bu işin məlumat toplama vasitələri şəxsi məlumatlardır, fransız dilini əyilmə miqyası ilə xarici dil olaraq öyrənmək və müsahibə formasıdır.

Müasir dünyada bir xarici dil bilmək kifayət deyil. Bir neçə dildə danışan tələbələr istər daxili, istərsə də xaricdə iş tapmaq şanslarını artıracaqlar. Başqa bir dil öyrənmək zehni zənginləşdirir və həm şəxsi, həm də peşəkar yeni üfüqlər açır. Fransız dili, ingilis dili ilə yanaşı, bütün beş qitədə danışılan yeganə dildir.

Bütün beş qitədə 220 milyondan çox insan fransızca danışır. Fransız dili beynəlxalq ünsiyyətin əsas dillərindən biridir. İngilis dilindən sonra ikinci ən çox öyrənilən dildir və dünyada ən çox danışılan altıncı dildir. Fransızca danışan ölkələrin beynəlxalq təşkilatı olan OIF, 77 üzv dövlətdən və hökumətdən ibarətdir. Fransa eyni zamanda bir milyona yaxın tələbə üçün fransız dili kursu keçirən ən böyük beynəlxalq mədəniyyət institutları şəbəkəsini idarə edir.

Həm fransız, həm də fransız dilində danışmaq bacarığı, geniş dilli sektorlarda (pərakəndə satış, avtomobil, lüks mallar, aeronavtika və s.) fransız dilini işçi dili olaraq istifadə edən çoxmillətli şirkətlərlə iş tapmaq üçün bir üstünlükdür. Fransa,

dünyanın beşinci ən böyük iqtisadiyyatı olaraq, sahibkarları, tədqiqatçıları və əcnəbi tələbələri cəlb edir.

Fransız dili tez -tez mədəniyyət dili hesab olunur. Fransız dili dərsi moda, gastronomiya, sənət, memarlıq və elm aləmlərinə mədəni bir səyahətdir. Fransız dilini öyrənmək, Viktor Hüqo və ya Marsel Proust kimi böyük Fransız yazıçılarının və Charles Baudelaire və ya Jacques Prever kimi məşhur şairlərin əsərlərinə də orijinal mətndə daxil olmağı təklif edir. Aktyorlar Alain Delon və ya Juliette Binochelərin səsini eşitmək və bir Edith Piaf və ya Charles Aznavour tərəfindən oxunan Fransız mahnılarının sözlərini başa düşmək və hətta özünüz oxumaqdan zövq almaq deməkdir.

Fransız dili həm Birləşmiş Millətlər Təşkilatının, Avropa Birliyinin, UNESCO -nun, NATO -nun, Beynəlxalq Olimpiya Komitəsinin, Beynəlxalq Qırmızı Xaçın və həm də beynəlxalq məhkəmələrin işçi dili və rəsmi dilidir. Fransız dilini bilmək, hər hansı bir beynəlxalq təşkilatda karyera qurmaq istəyən hər kəs üçün vacibdir.

Fransız dili, düşüncəni quran və tənqidi düşüncəni inkişaf etdirən analitik bir dildir. Bu, böyük filosofların (Descartes, Sartre və Derrida və s.) və görkəmli elm adamlarının (Pierre və Marie Curie, Pasteur, Georges Charpak və s.) dilidir. Fransız dilini öyrənərkən uşaqlar eyni zamanda bir debatda mübahisə etməyi və fərqli nöqtəyi-nəzərləri, müzakirələr və danışıqlar üçün dəyərli bacarıqları təqdim etməyi öyrənirlər.

Fransız müəllimləri dinamik, yaradıcı yanaşmaları və yüksək gözləntiləri ilə məşhurdur. Fransız dili mükəmməlliyə görə tanındığından, tələbələr yüksək motivasiyaya malik olurlar və yüksək səviyyədə bacarıq əldə edirlər. Fransa, tədris olunan kursların həmişə yüksək səviyyədə olması üçün xaricdəki fransız müəllimləri üçün ixtisasartırma təhsilinin verilməsində də fəal rol oynayır.

Fransızca danışmaq, dünyada dil müxtəlifliyinin qorunmasına və bugünkü qloballaşan dünyada tək bir dilin eksklüziv hökmranlığının qarşısını almağa böyük töhfə verir.

Hazırkı tədris prosesində, fransız dilini öyrənmək artıq bir ehtiyac olmaqdan çıxaraq zərurət halına çevrilmişdir. Beləliklə tələbələr fransız dili ilə daha erkən

yaşlarda tanış olmağa başlayırlar. Tədris dilindən aslı olmayaraq, bütün ümumtəhsil məktəblərində xarici dilin tədrisi I (birinci) sinifdən başlanır. Tədrisi I (birinci) sinifdən başlanan fransız dili uşağın məktəbdə öyrəndiyi əsas xarici dil hesab edilir. Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəbində tədrisi nəzərdə tutulan xarici dil (dillər) ingilis, fransız, alman, rus, ərəb, fars dilləri arasından seçilir. Bir neçə xarici dil tədris olunan məktəblərdə övladı üçün müvafiq xarici dil onun valideyni (digər qanuni nümayəndəsi) tərəfindən seçilir.

Azərbaycanın bir çox məktəblərində fransız dili birinci və ya ikinci xarici dil kimi tədris edilir. Fransız dilinin xarici dil kimi tədrisi, bir tərəfdən tələbələrin diqqət və ehtiyaclarının, digər tərəfdən isə müəllimin məqsədlərinin müsbət sonluqla nəticələnməsi üçün müxtəlif zəruri metodlar tələb edir. Müəllim sinfə uyğunlaşdırılmış metodun axtarışında, tələb olunan pedaqoji materialların əldə edilməsində, öyrənməni asanlaşdırmaq məqsədi ilə tətbiq olunan çalışmaları tapmaqda müxtəlif çətinliklərlə üzləşir. Tələbələr isə öz növbələrində adətən tapşırıqlarla maraqlanmırlar. Aşağıdakı ümumi amillər tədris prosesinin təşkilində bir sıra çətinliklərə səbəb olur:

- Tələbələrin motivasiyasının olmaması.
- Dərsə ayrılan zaman məhdudiyyəti. Göstərilən bu amillər tələbələrlə yanaşı, müəllimlərdən də asılı olan çətinliklərdir. Çünki mövzu ilə əlaqədar olaraq, tələbələrin öncədən motivasiya edilməsi onların maraq və tətbiq dairəsinə müvafiq seçimlərə meyl göstərilməsi, məhz sinfin təşkilatçısının vəzifələrinə aiddir. Dərsə ayrılan saat bölgüsünün düzgün aparılması da müəllimin düzgün şəkildə vaxta nəzarəti və dərslə daha səmərəli təşkil edilməsinə zəmin yaradır. Bu problemlər tələbələrin dərs üzərində diqqətinin necə mərkəzləşdirilməli olduğu haqda düşünməyə əsas verir.

Müasir dövrdə yaşadığımız cəmiyyət əvvəl yaşadığımız cəmiyyətdən kökündən fərqlənir. İndi biz informasiyalaşdırılmış bir cəmiyyətdə yaşayırıq. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra hər bir sahədə olduğu kimi elm və təhsil sahəsində də geniş islahatlar aparılmaya başlanılmışdır. Azərbaycan təhsil sisteminin Avropaya inteqrasiya etməsi, dünya təhsil sistemində baş verən daimi inkişaf

prosesi biz müəllimlərin də öz işimizə yeni münasibət bəsləməyimizə ciddi təkan vermişdir. Ümumiyyətlə XXI əsrdə Azərbaycanın təhsil sistemində köklü dəyişikliklər baş vermişdir. Bunun bariz nümunəsi kimi ölkəmizin bütün ali məktəb və universitetlərində Avropa standartlarına uyğun təhsilin təşkili və Boloniya sisteminə keçidi misal gətirə bilərik. Hamımıza məlumdur ki, on illər bundan əvvəl, fransız dilli ölkələrə üz tutan ali təhsilli soydaşlarımızın hər hansı bir sənət sahibi olduqlarını təsdiq edən sənədləri sayı salmır, diplomlarını nəzərə alıb iş vermirdilər. İndi isə bizim universitetlərin verdiyi diplomları tanıyırlar və bizim tələbələr öz təhsillərini dünyanın istənilən ölkəsində eyni kursdan davam etdirə bilərlər. Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da təhsildə müasirləşmə dedikdə yeni təhsil innovasiyalarının məhsulu olan qabaqcıl texnologiyaların, idarəetmə üsullarının tətbiqi nəzərdə tutulur. Bütün dövrlərdə fransız dilinə böyük maraq olmuşdur. Bu gün isə dövlətimizin Avropaya inteqrasiya etdiyi bir dövrdə fransız dilin tədrisində qarşıya qoyulan məqsəd – bir və ya iki xarici dildə ünsiyyət qurmağı, əlaqə saxlamağı bacaran şəxsiyyətin formalaşdırılmasıdır. Belə ki, xarici dili bilən hər bir gənc beynəlxalq arenada Azərbaycanımızı, onun milli və mənəvi dəyərlərini digər xalqlara tanıtdırmağı bacarır, eyni zamanda, onlarla danışmaq və fikir mübadiləsi aparmaq imkanı əldə edir. Müasir dövrdə fransız dilinin tədrisi metodikasında da çox böyük yeniliklər əldə edilmişdir ki, bu da tələbələrin fransız dilinə marağının artmasına gətirib çıxarmışdır. Avropa standartlarına inteqrasiya edərək fransız dilinin tədrisində yeni-yeni metodlardan istifadə edilməsi dilin mənimsənilməsində ən uğurlu vasitədir.

Bəzən müəllimlər tələbələrin düşüncələrini, onların fikirləşmə əməliyyatlarını bacarıq əməliyyatları kimi qiymətləndirirlər. Lakin, bacarıq əməliyyatı onunla xarakterizə edilir ki, orada konkret məqsəd qoyulsun. Bu məqsəd isə praktik şəkildə yerinə yetirilir. Hər hansı bir vərdiş bacarıq vasitəsi ilə yaranır. Bacarıqla vərdiş arasında rabitəlik yaranır ki, bununla da tələbənin vərdiş qabiliyyəti möhkəmləndirilir. Təlimin oxuma, yazma, öyrənmə, öyrətmə kimi vərdişləri mövcuddur.

1.2.Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisi

Fəaliyyətin vəzifələri məqsədə görə müəyyənləşdirilir. Məqsəd daha geniş anlayış kimi bir neçə vəzifəni özündə birləşdirə bilər. Ümumtəhsil məktəblərində fransız dilinin tədrisində başlıca məqsəd kommunikativlikdir: tələbə öyrəndiyi fransız dili vasitəsi ilə ünsiyyət qurmağı, fikrini yazılı və şifahi nitqində ifadə etməyi bacarmalıdır. Orta təhsil dövründə fransız dilinin öyrədilməsi bu məqsədə xidmət edir. Bəllidir ki, hər hansı bir konkret məqsədin həyata keçirilməsi üçün bir sıra vəzifələrin yerinə yetirilməsi lazım gəlir. Fikrimizcə, fransız dilinin öyrənilməsi vəzifələrini aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

1. Öyrənilmiş dildən öz karyerasını qura bilmək üçün istifadə etmək. Dünya təcrübəsində bütövlükdə əldə olunan bilik, bacarıq və vərdislərdən öyrənənin öz həyatını qurmaqda istifadə edə bilməsinə xüsusi diqqət ayrılır. Qazanılmış biliklərlə həyat şəraiti arasında asılılıq aşkar görünməli və tələbələrə fransız dilinin öyrədilməsində bundan bir stimula kimi istifadə olunmalıdır. Bu, fransız dilinin tədrisi ilə bağlı nisbətən dar məqsəddir. Amma təlim prosesində bunu nəzərə almamaq mümkün deyil: təlimin nəticəsi əsaslı şəkildə stimullaşdırmanın səviyyəsi ilə bağlıdır. Arxada qalmış uzun illər ərzində şəxsi mənafeyin bilərəkdən "gözdən salınması", hər şeyin kollektivin marağı ilə bağlanması xeyli qüsuralara yol açmışdır. Birincisi, ona görə ki, cəmiyyətin hər bir üzvünün həyat səviyyəsi, fəaliyyətə münasibəti əslində elə kollektivin simasını müəyyənləşdirir. İkincisi, etiraf etsək də, etməsək də, şəxsin fərdi marağı onun üçün bütün maraqlardan üstündür. Deməli, kollektiv marağ, ümumi fəaliyyət fərdi maraqlar təmin olunmadan həyata keçirilə bilməz. Odur ki, bu işi tamamilə ali məktəblərin üzərinə qoymaq olmaz. Ali məktəbin uğurları orta təhsilin səviyyəsi ilə düzmütənasibdir. Əgər orta məktəbdə karyera qurmaqla bağlı aparılması vacib olan işlər unudulursa, bu vəzifəni ali məktəblərdə yüksək səviyyədə yerinə yetirmək mümkün deyil.
2. Öyrənilmiş xarici dilin köməyi ilə vətəndaşı olduğu ölkənin mənafeyi üçün fəaliyyət göstərməyin zəruriliyinə inam yaradılması. Bu vəzifənin yerinə

yetirilməsi üzrə işlər də ümümtəhsil məktəblərindən başlanmalıdır. Lakin şəxsi maraqlar üzrə aparılan işlərdən fərqli olaraq bu işin əsas ağırlığı peşə hazırlığı müəssisələrinin- ilk peşə-ixtisas məktəblərinin, orta ixtisas məktəblərinin və ali təhsili müəssisələrinin üzərinə düşür. Peşə hazırlığı müəssisələrinin xüsusiyyətindən asılı olaraq aparılan işlərin imkanları bu və ya digər dərəcədə dəyişir: fransız dili üzrə kadrlar hazırlayan tədris ocaqlarında imkan daha genişdir.

3. Öyrənilmiş fransız dili vasitəsilə faydalı informasiya əldə edilməsinin, ondan ehtiyaca uyğun şəkildə istifadənin öyrədilməsi. İlk anda bu, sadə bir vəzifə kimi görünə bilər. Amma reallıqda informasiya vasitələrindən düzgün istifadə müasir dövrün ən böyük problemlərindəndir. Xarici dil faydalı informasiyaların alınmasından daha çox zahirən maraqlı görünən, lakin heç bir faydası olmayan məlumatların qəbul edilməsi vasitəsinə çevrilməkdədir. Plagiatlıq hallarının çoxalmasını, materialların təbliğinin artmasını da nəzərə alanda, yeni informasiyaların qəbulu üzrə işin necə həssas bir məsələ olduğu gün kimi aydın görünür. İlk məktəb illərindən başlayaraq informasiya mənbələri üzrə işin “faydalı” və “zərərli” cəhətlərinin öyrənilməsinə lazımi diqqət ayrılmalıdır. Fransız dilinin daha yaxşı, daha faydalı informasiyalar əldə olunmasında geniş imkanları aydınlaşdırılmalıdır. İnformasiya vasitələrindən alınmış məlumatların təhlili ümumtəhsil məktəblərində tələbələr üçün çətinlik törədən məsələlərdəndir. Yuxarı siniflərdə tələbələr müxtəlif informasiya vasitələrindən materiallar əldə edir, onlardan tədris materialını öyrənərkən istifadə edirlər. Lakin bu şərhlər, adətən, təsvir xarakterli olur, tələbələr müəyyən nəticələr çıxarmaqda çətinlik çəkirlər. Deməli, təlim prosesində təkcə dərslikdəki materiallardan deyil, əlavə məlumatlardan da istifadə üzərində iş aparılmalıdır. Təlim prosesində işin belə təşkili bir neçə cəhətə görə əhəmiyyətlidir. Yeni tədris materialı tələbələrin öyrəndikləri fransız dilində olduğundan dil materiallarının daha yaxşı mənimsənilməsinə kömək göstərir, müqayisə aparmaq bacarığı yaradır. Eyni zamanda təlim prosesində tələbə fransız dilində olan sözləri ana dilinə

tərcümə etməklə hər iki dildə fikri daha yaxşı ifadə etməyi öyrənir. Nəticədə fransız dilinin həm təlimdə, həm də təlimdənəknar vaxtda öyrənilməsi ilə bağlı vəzifə yerinə yetirilmiş olur.

4. Ümumi məqsəddən doğan ən maraqlı və vacib vəzifə fransız dili vasitəsi ilə bəşəriyyət üçün faydalı olmaq tələbi ilə bağlıdır. Bəşəriyyət üçün faydalı olmağın yolu Vətən, el-oba üçün faydalı olmaqdan keçir. Qloballaşma, informasiya qəbuletmə imkanlarının sürətlə artması, təkçə ölkələri, dövlətləri deyil, insanları da yaxınlaşdırır.

Dünən əlçatmaz görünən bu gün reallığa çevrilir. İnsanları sevgi birləşdirir. İnsanlıq əleyhinə cinayətlər nə qədər paradoksal görünsə də, insanları birgə fəaliyyətə, şərə qarşı əlbir olmağa çağırır. Sual meydana çıxır: adi bir məktəbli, yaxud tələbə bəşəriyyət üçün necə faydalı ola bilər? Şübhəsiz, sualın cavabı öyrəndiyi xarici dili mənimsəmə səviyyəsi ilə bağlıdır. Xarici dillərin birində sərbəst fikir ifadə etmə insanın ünsiyyət çevrəsini genişləndirir. Fikrimizcə, xalqımızın başına ermənilərin açdığı müdhiş fəlakətlər barədə informasiya vasitələrinin köməyi ilə məlumatların yayılmasının faydasını təkçə Azərbaycanla məhdudlaşdırmaq olmaz. Bu fəlakətlərdən dünya xalqlarını xəbərdar etmək, Ermənistanın dövlət səviyyəsində həyata keçirdiyi soyqırımlar barədə insanları xəbərdar etmək əslində sığortalanması mümkün olmayan, hər bir ölkənin, hər bir xalqın başına gələ biləcək hadisələr barədə onları məlumatlandırmaq əslində bəşəriyyətin təhlükəsizliyi üçün atılan addım kimi dəyərləndirilməlidir.

Məlumdur ki, monoetnik dövlət qurmaq üçün bütün rəzilliklərə əl atan Ermənistan dövləti azərbaycanlıları hansısa qınanılacaq əməlinə görə deyil, məhz azərbaycanlı, müsəlman olduqları üçün yurduvularından didərgin salmış, başlarına insanlıq tarixində görünməmiş müsibətlər gətirmişdir. Bütün olanlarla bağlı iş aparmaq ancaq “rəsmilərin” işidirmi? Əlbəttə, yox! Adi bir məktəblinin digər ölkə vətəndaşı olan həmyaşığına reallıqlar barədə məlumat verməsi bəzən adlı-sanlı diplomatların apardıqları işlərdən daha təsirli olur. Xarici dillərin tədrisinin səmərəsi artırılmalıdır. Dil təkçə ünsiyyət vasitəsi kimi deyil, dil tələbələrin ümumi inkişafını təmin edən, həyat mövqeylərini formalaşdıran, qloballaşan dünyaya pəncərə açan,

tariximiz, bu günümüz barədə, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal altına düşməsində ikili siyasətin rolu barədə məlumatları xarici ölkə vətəndaşlarına çatdırmağa imkan verən vasitə kimi dəyərləndirilməlidir.

1970-1974-cü illərdə fransız dilinin tədrisində əsas iki kitabdan dərs keçilirdi: azərbaycan bölməsi üçün Mina Quliyevanın, rus bölməsi üçün isə Popova, Kazakovanın dərsliklərindən istifadə olunurdu. Amma indi fransız dilinin tədrisində Fransada çap olunmuş orijinal dərsliklərdən istifadə olunur ki, bunları saymaqla bitməz: Le Nouveau Sans Frontières, Panorama, Café Crème, Campus, Alter ego və s. və bu dərsliklərin hamısında içərisində tələffüz çalışmaları və keçilən mətnlərin fransız dikturun tələffüzü ilə oxunuşu olan disklər vardır ki, müəllim dərsi keçərkən heç bir çətinlik çəkmir. Disklərin səsləndirilərək dərs keçilməsi zamanı tələbələr nəinki söz və ifadələrin yerli-yerində işlədilməsini eyni zamanda fonetik çalışmalar etməklə səsləri təkrarlamaq, tonu, vurğunu düzgün müəyyən etməyi öyrənirlər. Fransız dili dünya dillərindən öz melodikliyi, səslənməsi baxımından fərqlənir. Bu melodikliyi də onlara fransız dilli diktör daha yaxşı çatdırı bilər. Bundan başqa, dərslərdə interaktiv metodlardan istifadə olunması tələbələrin sərbəstliyinə, dərslərdə fəal iştirak etmələrinə şərait yaradır, dərslərin cansıxıcı deyil, maraqlı keçməsinə səbəb olur.

Azərbaycanda fransız dilinin tədrisinin təkmilləşdirilməsində Bakıdakı fransız səfirliyinin də rolu böyükdür, belə ki, yarandığı vaxtdan bəri, demək olar ki, hər il onlarla fransız dili müəllimini Fransanın müxtəlif şəhərlərinə təkmilləşdirmə kurslarına göndərməsi, müəllimlərin orada müasir fransız dilində baş verən dəyişikliklərlə, müxtəlif iş təcrübələri ilə canlı surətdə tanış olaraq burada öz işlərində tətbiq etmələri ölkəmizdə fransız dilinin tədrisinin təkmilləşdirilməsinin bariz nümunəsidir.

Fransız səfirliyinin nəzdindəki Fransız institutunun geniş və zəngin kitabxanası həm müəllimlər, həm də tələbələr üçün əvəzsiz bilik və informasiya mərkəzinə çevrilmişdir. Fəxrə deyə bilərik ki, orada vaxtilə bizim tələbələrimiz olan və təhsilini Fransada davam etdirmiş onlarla gənc fransız dili mütəxəssisi kimi çalışaraq, tələbələr üçün pulsuz conversation-lar təşkil edirlər.

II FƏSİL. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları

2.1. Yeni pedaqoji texnologiyalar

Pedaqogika texnoloji təlim prosesinə yeni baxışdır. Bu baxışa görə təlim prosesi ənənəvi təlimdən fərqli olaraq maksimum idarə olunan proses olmalıdır. Təlim texnologiyasının tarixi XX əsrin II yarısında bilikləri yoxlamaq üçün texniki qurğuların meydana gəlməsindən başlamışdır. Bir müddət təlim texnoloji təlimdə texniki vasitələrdən istifadə kimi başa düşülürdü. Alimlər belə hesab edirlər ki, texnikadan istifadə daha çox informasiya vermək üçün köməkçi xarakter daşıyır. Amma tədris prosesinin ayrı-ayrı mərhələlərində texnikanın tədris prosesinə daxil edilməsi aktiv inkişaf edir. Alimlər gələcəkdə müəllim və məktəbin köməyi olmadan öyrədici (təlimedici) sistemlərdən müstəqil istifadə olacağını proqnozlaşdırırlar.

Tədqiqatçı pedaqoqlar (V.P.Bespalko, M.V.Klarin, Q.K.Selevko və b.) və psixoloqlar (C.Keroll, B.Blum və b.) artıq müəyyənləşdirmişlər ki, məktəbdə şərait olduqda təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yalnız pedaqoji texnologiyaların elmi əsasda təkmilləşdirilməsi və işdə yaradıcı şəkildə tətbiqi ilə mümkündür. Yəni, nəticəyönümlü texnologiyaların yaradıcı tətbiqi ciddi elmi-metodik layihələrin, konkret sinif otağında aparılan pedaqoji proseslərin təminatlı uğurunun əldə olunmasını nəzərdə tutur. Pedaqoji texnologiyaların layihələşdirilməsi dedikdə, məqsədamüvafiq gözlənilən nəticələrə nail olunmasını təmin edən prosedur və əməliyyatların pedaqoji proseslərin iştirakçıları tərəfindən ardıcıl surətdə yerinə yetirilməsi proqramının hazırlanması başa düşülür.

Pedaqoji texnologiyalar pedaqogikanın bir predmeti kimi XX əsrin 30-cu illərindən ABŞ-da təlimin audiovizual proqramının qəbul edilməsi ilə başlayır. İnkişaf indi də davam edir. İnkişafın əsas əlaməti "təhsildə texnologiyalar" (technology in education) termininin "təhsil texnologiyaları" (technology of education) termini ilə əvəz olunması, sonra isə "pedaqoji texnologiyalar" (education technology) termininin yaranması oldu. Bu terminlərin dəyişməsi üç dövrü əhatə edir.

Birinci dövr (XX əsrin 50-ci illərin əvvəli) - bu dövr məktəblərdə audiovizual vasitələrdən (səsyazma və yenidən dinləmə, təsvirlərin proyeksiyası aparatları) kütləvi olaraq istifadə edilməsinə başlanmasına ilə səciyyələnir.

İkinci dövr (50-ci illərin ortaları və 60-cı illər) - təlim prosesində texnoloji yanaşma ilə xarakterizə olunur. Texnoloji yanaşmaların nəzəri əsasını proqramlaşdırılmış təlim ideyası, texnoloji əsasını isə audiovizual vasitələr və məxsusi olaraq müəyyən təlim məqsədlərinin həyata keçirilməsi üçün hazırlanan əks-əlaqə qurğuları, təlimverici elektron maşınları, linqafon kabinetləri, trenajorlar və s. təşkil edirdi. Bu dövrdə artıq "təhsilin texnologiyası" dedikdə, əvvəlcədən planlaşdırılmış nəticələrə gətirib çıxaran pedaqoji prosesin elmi təsviri (təlim vasitələri və təlim metodlarının məcmusu kimi) anlaşılırdı.

Üçüncü dövr (70-ci illər) - pedaqoji texnologiyaların bazasının genişləndirilməsi dövrü kimi səciyyələndirilir. Bu dövrdə pedaqoji texnologiya bazasına informatika, telekommunikasiyalar nəzəriyyəsi, pedaqoji kəvalimetriya (monitorinq və qiymətləndirmə), sistemli təhlil və pedaqogika elminin elementləri (təlim texnologiyası, idrak fəalliyətinin idarə olunması nəzəriyyəsi, tədris- təlim prosesinin optimallaşdırılması, pedaqoji əməyin elmi təşkili) əlavə edildi. Bu dövrdə həmçinin, pedaqoji texnologiyaların metodoloji əsasları yenilənir və audiovizual təlimə keçid baş verir. Genişlənmə ən yeni audiovizual təlim vasitələrinin: videomaqnitofonların, kinoproektorların, elektron lövhələrin, flomasterlə yazılan bloknot-lövhələrin, səs və təsvir sinxrotronların kütləvi istehsalı ilə müşayiət olunur; məktəblərdə kompüter laboratoriyaları, displey sinifləri yaradılır, pedaqoji proqramlaşdırılma vasitələrinin keyfiyyəti və miqdarı artırılır, interaktiv videosistemlərdən istifadə olunmağa başlayır. Yeni-yeni qəbul edilən vaxtlarda pedaqogikada pedaqoji texnologiyaya təhsilin effektivliyinin yüksəldilməsi üçün istifadə edilən pedaqoji nəzəriyyə və praktikanın bütün sahələri ilə əlaqələri olan ideyalar, konsepsiyalar, yanaşmalar, təlim üsulları, metodları və vasitələrinin konqlomeratı kimi baxılırdı.

Bu kontekstdə pedaqoji texnologiya, verilmiş şəraitdə pedaqoji məqsədlərə nail olmağın optimal üsullarının məcmusudur. Daha geniş mənada

“pedaqoji texnologiya - bütün təlim prosesi və biliklərin mənimsənilməsi, insan və texniki resurslar, onların qarşılıqlı təsiri nəzərə alınmaqla təhsildə daha effektiv nəticələrə nail olmaq üçün tətbiq edilən sistemə planlaşdırma, fəaliyyət və qiymətləndirmə metodlarıdır” [119].

YUNESKO-da müəyyən edilmiş bu ümumi tərifdən başqa müasir pedaqoji ədəbiyyatda pedaqoji texnologiyalar bir sıra pedaqoqlar tərəfindən mənaca və məzmunca yaxın olan müxtəlif təriflər və yanaşmalarla səciyyələndirilir:

Təhsil texnologiyası (və ya pedaqoji texnologiya) elmi əsasda qurulmuş, müəyyən zaman və məkan daxilində proqramlaşdırılmış və nəzərdə tutulan nəticələrə nail olunan pedaqoji prosesin bütün komponentlərinin funksiyalarını ifadə edən bir sistemdir (Selevko Q.K.).

Hazırda interaktiv metodlar, fəal təlim metodları, pedaqoji texnologiyalar anlayışlarına tez-tez rast gəlirik. Xarici beynəlxalq təşkilatlar, milli qurumlar, müasir təlim metod və texnologiyalarının təbliği müəllimlər arasında yayılması ilə əlaqədar 10 ildən artıqdır ki, seminarlar, mühazirələr, layihələr keçirirlər. Öyrənilən yeni tərz, metod, vasitə və yanaşmalar yaradıcılığı, müstəqilliyi inkişaf etdirməklə yanaşı, insan şəxsiyyətini, onun insanlara, təbiətə, cəmiyyətə münasibətini, mənəvi dünyasını və s. inkişaf etdirməli, zənginləşdirməlidir.

Metod olaraq interaktivlik təlim prosesində müəllim və şagird arasında işin gedişindən – mövzudan, şərhədən, dialoqdan, rollu oyundan həmin anda meydana çıxan yanaşma, izah və s.-dir. Yəni, bu tərz öncədən planlaşdırılmır, işin – təlim prosesinin gedişi bu məqamı ortaya çıxarır və daha çox şagirdin müstəqil, sərbəst müdaxiləsi ilə baş verir. Digər tərəfdən, interaktivlik şagirdlərin özləri arasında da ola bilər. Əsas cəhət odur ki, bu prosesdə əməkdaşlıq edən, öyrənənlər və öyrədən eynihüquqlu mövqedə dayanırlar. Təbii ki, müəllim öyrədən olaraq təşkilatçılıq, koordinator, məsləhətçi, fasilitator funksiyasını yerinə yetirir. Şagirdlərin işlərinə müdaxilə etmədən problemləri qoyur, istiqamət verir, nəzarət edir, axtarış strategiyasını hazırlamağa kömək edir, amma təlim tapşırıqları üzərində uşaqlar özləri birlikdə öz aralarında mübahisə edərək, diskussiya apararaq

işləyirlər. Bununla yanaşı, hər bir şagirdin öz fikri, ideyası olur. Mübadilə nəticəsində fikirlər dəyişir, ideyalar təzələnir. Beləliklə, psixoloji abu-hava dəyişir. Qrupdakı zəif şagirdlər də müzakirədə fəal iştiraka qoşulurlar, məsələlərin müzakirəsi və kollektiv müzakirənin gedişində biri-birini dinləməyə alışırlar. Hər bir təlim tapşırığının bu cür həlli vasitəsilə onlar idraki axtarıcılıq taktikalarını təkmilləşdirir, təlimdə öz müvəffəqiyyət formülünü hər kəs özü qurur.

İnteraktiv təlim qarşılıqlı fəaliyyət prosesində yaradıcı fəaliyyətə əsaslanmaq deməkdir. Bu gün məktəb nə üçün interaktiv təlim soruşubdur? Ənənəvi təlimin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təlimdə müəllimin fəaliyyətinin izahlı illüstrativ xarakteri üstünlük təşkil edir. Birinci yerə yalnız tədris vəzifələri ilə məhdudlaşan fənn xarakterli bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək dururdu. Müəllimin fəaliyyəti ona yönəlirdi ki, necə etsə, hər şeyin aydın olmasını, başa düşülməsini təmin edə bilər. Bu da təlim fəaliyyətini yerinə yetirərkən müəllimin başlıca meyarı olurdu.

Ənənəvi təlim tipində müəllim-şagird münasibətləri birtərəfli idi. Şagirdlər müəllimin dediklərini icra edir, onu təqlid edir, müəllim kimi olmağa çalışır. Dərsdə müəllimlə şagirdlər ancaq işgüzar əlaqə saxlayırlar. İnteraktiv təlim şagirdlərə bilik vermə məsələlərində, həm də onları iradi, əxlaqi, əqli, estetik, mədəni, hüquqi dəyərlər yönümündə inkişaf etdirib formalaşdırır. İnteraktiv metodları aktuallaşdıran bir sıra tələblər var: 1. İnsanların bazar iqtisadiyyatı cəmiyyətində yaşaması və hər kəsin özünün bu cəmiyyətdə yaşaya bilməsi üçün hazırlanması zərurəti; 2. Uşaqların 20-30 il əvvəlki zamana görə dünyagörüşünün, sosial, texniki məlumatlıq səviyyəsinin yüksək olması; Deməli, çevik, düşündürücü idrak fəallığını doğurmayan metodlar uşaqların marağını təmin etmir, onları canlandırmır, fəaliyyətə qoşmur. Təlim strategiyası nədir? Təlim strategiyaları müəllimin təlim prosesində istifadə etdiyi metod, forma və üsulları əhatə edir. Pedaqoji ədəbiyyata təlim metodlarının müxtəlif növlərinin olduğu göstərilir. Məsələn, beyin həmləsi (əqli hücum), BİBÖ, klaster (şaxə) anlayışının çıxarılması, söz assosiasiyaları, akvarium, rollar üzrə oyun, venn diaqramı, layihələrin hazırlanması, ESSE və s. Beləliklə, "Tədris prosesinə fəal təlim

metodlarının daxil edilməsi şagirdlərin passivliyinin aradan qaldırılmasına, təfəkkürün inkişafına, təlimin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. Fəal təlim metodlarının tətbiqi nəticəsində “Təhsil sahəsində İslahat proqramı”nın təlim-tərbiyə prosesinin demokratikləşdirilməsi, humanistləşdirilməsi, humanitarlaşdırılması, diferensiaslaşdırılması, fərdiləşdirmə, inteqrasiya prinsiplərini geniş tətbiq etməklə həyata keçirmək olar”.

Pedaqoji sistemin təkmilləşdirilməsinin iki yolu var:

- 1) İntensiv (fransızca – gücləndirmək, məhsuldarlığı artırma);
- 2) Ekstensiv (latınca – genişləndirmək, uzatmaq).

İntensiv yol – pedaqoji sistemin inkişafını daxili ehtiyatlar hesabına həyata keçirməyi nəzərdə tutur. Ekstensiv yol isə pedaqoji sistemin inkişafı üçün əlavə qüvvələrin (investisiyaların), yeni vasitələrin, avadanlıqların, texnologiyaların, kapital qoyuluşunun cəlb edilməsidir. İndiki dövrdə qərb məktəbi ekstensiv yolla inkişaf edir. Hazırda müstəqil yolla pedaqoji məhsulun keyfiyyətinin artmasına şübhə edirlər və nəzəriyyəçilər belə fikir söyləyirlər ki, yaxın vaxtlarda pedaqogikada innovasiyalar keçmişə qayıtmağa aparıb çıxaracaqdır. Odur ki, indi intensiv və ekstensiv yolların inteqrasiyası yolu ilə pedaqoji sistemin səmərəliliyini yaxşılaşdırmağın mümkünlüyünü iddia edirlər.

İnteraktiv metodlarla əlaqədar xarici təcrübədən əxz olunan, istifadə edilən və əməli işdə tətbiq olunan bir sıra müxtəlif adlar və terminlərin işlədilməsinə diqqət yetirməyin zəruriliyi ortaya çıxır. Bu adların verilməsi nəzəri ideyadan deyil, praktikadan – təlim təcrübəsindən irəli gəlmişdir. Əgər hər hansı işini mükəmməl bilən, yaradıcı işləyən müəllim öz təcrübəsində şagirdlərarası fəallaşdırmanı təmin edən hər hansı metodika işləyib tətbiq edərsə özü də onun adını verə bilər. Nümunə üçün xarici təcrübədən əxz edilmiş və bəzi yenilikçi müəllimlər tərəfindən tətbiq edilməyə başlanılan interaktiv metodlara diqqət yetirək:

Rollu oyun. Bu metod didaktikada ilkin formalaşmış metodlardan biridir. XX əsrin 20-30-cu illərində Azərbaycanda hətta ədəbi müzakirələri də bu metodla keçirirmişlər. Hələ Sovet dönəmində müəllimliyə başlayan bəzi müəllimlər

dərslərində rollu oyundan şagirdləri fəallaşdırma və qabiliyyətlərinin artırma metodu kimi orta məktəbdə istifadə etmişlər. Rollu oyunu hazırda interaktiv metodlar sırasına daxil edən digər qabaqcıl müəllimlər vaxtı düzgün hesablamalıdırlar. Göstərilən şərtləri Azərbaycanın qabaqcıl müəllimləri və uşaq bağçası tərbiyəçiləri 50 ildir ki, tətbiq edirlər. Rollu oyun mövzuya, fənnə, sinfə görə müxtəlif cür imitasiya edilə bilər. Rollu oyun şagirdlərin yaradıcı təxəyyülünü inkişaf etdirir, onların iştirak hissini gücləndirir. Bu üsulla işlədikdə şagirdlər elə bil ki, hadisələrin canlı iştirakçılarna çevrilirlər. Rollu oyunun keçirilməsi zamanı sinfin əksər hissəsi dərs prosesinə qoşulur. Rollu oyunun sayəsində şagirdlər digərlərinin düşüncə tərzini yaxşı anlamağa başlayırlar. Bu metodika şagirdlərdə qrupda işləmək bacarığını inkişaf etdirir. Bu oyunlar dərsin yeknəsəkliyini aradan qaldırır və mövzuya maraq oyadır.

Rollu oyunların keçirilməsi üsulları müxtəlifdir. Adətən, müəllim sinfi qruplara bölür və bu qrupların arasında rolları bölüşdürür. Şagirdlərin fəaliyyəti onların oyuna nə dərəcədə cəlb olunmasından asılıdır. Şagirdlərin hansının cəlb olunması üçün müəllimin istiqamətləndirici fəaliyyəti böyük rol oynayır. Rollu oyunlar hökmən şagirdlərə ünvanlanmış müvafiq suallarla nəticələnməlidir. Bu suallar rollu oyunların məqsədlərinə xidmət etməlidir.

Mümkün çətinliklər:

- Rollu oyunlar şagirdlər üçün əyləncəyə çevrilməməlidir. Bəzən müəllimlər rollu oyunları keçirərkən oyunun məqsədləri barədə unudurlar və oyunun tək zahiri tərəfinə diqqət verirlər.
- Oyuna cəlb olunmayan şagirdlər oyun prosesindən kənar qala və ümumiyyətlə dərsin gedişinə maneçilik törədə bilər.
- Rollu oyunların digər mümkün çətinliyi müəllimin vaxtı düzgün hesablaması ilə əlaqədar ola bilər, bu da şagirdlər tərəfindən oyunun mahiyyətinin qavranılmaması ilə nəticələnmə bilər.

Debatlar. Debatlar (fransız dilində, “Debats” – hansısa iclasda, yığıncaqda fikir mübadiləsi) müəyyən bir problemə aid mübahisədir, bir – birinə əks nöqteyi – nəzərdən toqquşması, tərəflərin öz mövqeyini mədəni surətdə dəlillər əsasında

müdafiə etməsidir. Debatlar hadisələrə müxtəlif nöqteyi – nəzərlərdən baxmağa, faktları və ideyaları şübhə altına almağa və inandıрмаğa başlayırlar. Debatların əsasını arqumentlər – dəlillər təşkil edir. Debatlarda gərək nəinki nitqlə çıxış edəsən, eyni zamanda digər tərəfin arqumentlərini dəf edəsən, öz mövqeyini qarşı tərəfin mövqeyi ilə qarşılaşdırasan və bununla hakimləri öz üstünlüyünə inandırasan. Bu mənada debatlar şahmat oyununa bənzəyir, çünki suala nəinki öz mövqeyindən, eyni zamanda rəqibin mövqeyindən baxaraq onun növbəti arqumentinə hazır olursan. Debatlar mövzunun qısaca və dürüst ifadəsindən başlanır. Hər qrup öz mövqeyini müdafiə edir və qarşı tərəfin arqumentlərini təkzib edir. Demokratik dövlətin gələcək vətəndaşları kimi şagirdlər debatlar vasitəsilə siyasi hadisələri başa düşə bilir və öz nöqteyənəzərini müdafiə etməyi öyrənirlər. Debatlar insanların deyil, ideyaların qarşıdurmasıdır, demokratik cəmiyyətdə isə bu qarşıdurmanın yeganə həlli vasitəsi əsaslandırılmış arqumentlər ola bilər. Başqa sözlə desək, şagirdlər qarşı tərəfin özünə deyil, onun arqumentlərinə – dəlillərinə həmlə etməlidirlər. Debatların ən vacib elementi – tənqidi düşüncədir.

V.V.Basova görə, ənənəvi pedaqogikada fəal təlim metodları adlandırılan proqramlaşdırılmış, problemlə, adapta edilən modul suqgestiv təlim, işgüzar oyunlar əslində təlim metodları deyil, təlim texnologiyasıdır. Bizə görə bunları işlənmə yerinə tətbiq məqsədinə görə həm metod, həm də texnologiya adlandırmaq olar. Pedaqoji texnologiyalar müxtəlif formada təzahür edir. “Voldorf pedaqogikası” deyilən təlim formasını ayrıca nəzərdən keçirək. 1919-cu ildə Almaniyanın Ştutqard şəhərindəki tütün fabrikinin fəhlələri voldorf Ustoriya fabrikinin direktoru ilə birlikdə alman alimi Rudolf Şteyner (1861-1925) onların uşaqları üçün məktəb yaratmağı təklif etmişlər. R.Şteyner ensiklopedik biliyə malik görkəmli alim idi. O, elmin və incəsənətin müxtəlif sahələrinə aid 300 cildlik əsər yazmış və nəşr etmişdir. Tibb, kosmologiya, din tarixi, heykəltaraşlıq, memarlıq sırasında əsərlərinin 25 cildlik pedaqogika və təhsilə həsr edilmişdir. “İnsan haqqında ümumi təlim pedaqogikasının əsası kimi”. R.Şteyner “azad məktəb” tipinə uyğun ilk məktəbini yaratmışdır. Onun əsasında insan varlığı kimi prinsipi dayanırdı. V.V.Basov yazır ki, təhsilin Voldorf texnologiyasının mahiyyəti insanın

hiss etdirmək qabiliyyətini inkişaf etdirmək başqa sözlə, hisslərin tərbiyəsi, bədii zövqün formalaşdırılması təbiət bilikləri əsasında yaradıcı, quruculuq bacarığı aşılamaqdır. Əsas o idi ki, təhsilin məqsədi və məzmunu istehsalın tələbi və ya sosial-siyasi konyuktura təyin etmirdi. İnsan onun imkanları və tələbatı təhsilin məzmununun aparıcı prinsipi hesab edilirdi. Voldorf məktəbi ənənəvi məktəblərdən təşkilatı baxımından fərqlənirdi. Özünüidarə əsasında fəaliyyət göstərirdi, direktor yox idi, məktəbi pedaqoji kollektiv idarə edirdi, məktəbin həyatında valideynlər iştirak edirdi. Məktəb mərkəzləşmiş dövlət reqlamentləşdirilməsindən azad idi. Hazırda Almaniyada şagirdlərin 1% voldorf məktəbində təhsil alırlar. Burada təhsil ödənişlidir, differensialdır. Müəllimin əmək haqqı da differensial qaydada ödənilir. Məktəblər müstəqildir, ancaq dövlət onları dəstəkləyir və təlim prosesinə müdaxilə etmədən xərclərin 70- 80%-ni öz üzərinə götürür.

İnformasiya texnologiyaları bütün dünya birliyi çərçivəsində vahid təhsil məkanının formalaşmasına şərait yaradır. Təlim informasiya texnologiyaları uzaqdan, yaxından, müxtəlif mənbələrdən, yerlərdən nəhayətsiz formada məlumatlanmadan bilik alma şəraiti yaradır. Təsadüfi deyildir ki, ilkin pedaqoji texnologiya anlayışı təlimdə texniki vasitələrin tətbiqi ilə əlaqədar olmuşdur. Sonralar yapon alim pedaqoqu T.Sakomotonun verdiyi səciyyəyə görə pedaqoji texnologiya sistemli təfəkkür vasitələrinin pedaqogikaya tətbiqi formasında təsəvvür olunmağa başlamışdır. Hazırda pedaqoji texnologiya adı altında pedaqoji prosesdə müsbət nəticələrə gətirib çıxaran pedaqoji ideyalar kompleksi başa düşülür. Dünyadakı müxtəlif pedaqoji texnologiyalar ideyası və praktikasını nəzərdən keçirən alimlərin əksəriyyəti belə bir qənaətdədirlər ki, PT-nın əsas elementləri onun mikrotexnologiyasındadır.

PT-nın mikrotexnologiyasına bunlar daxildir:

- a) məqsədlər
- b) diaqnostikalar (ilkin, cari, yekun) təlim prosesinə subyektlərin birgə fəaliyyəti (əməkdaşlığı, müəllim-şagird, şagird-müəllim, şagird-şagird), təlimin təşkili və forma, metod və vasitələrinin seçilməsi;
- c) refleksiyalar; d) tədris olunan fənnin (fənlərin) məzmunu. Bunlardan əlavə tam

və sistemli pedaqoji texnologiya alt sistem texnologiyalarını əhatə edir.

Bir sıra ölkələrdə bunlardan istifadə edilir.

Təlim prosesində şagird şəxsiyyəti inkişaf etdirilir (ümumpedaqoji, inkişafetdirici və tərbiyəedici məqsədlər layihələşdirilmiş olur). Yəni, yeni pedaqoji texnologiyalarda şəxsiyyətyönümlülük və inkişafetdiricilik qabarıq şəkildə səciyyələnir. Şagirdlərin uğurla müstəqil fəaliyyət göstərməsi üçün tədris materialı optimal şəkildə tərtib olunur. Bu məqsədlə şagirdlər üçün xüsusi təlim materialları (və ya dərslilər) hazırlanır. Burada, məqsəd və ona nail olmaq üçün:

- 1) təlim sistemi,
- 2) tədris materialının məzmununa daxil olan didaktik modullar və onun öyrənilmə səviyyəsi,
- c) tədris materialının mənimsənilməsi üçün fəaliyyət üsulları,
- 3) mənimsəmə səviyyəsini ölçmək (müəyyənləşdirmək) üçün qiymətləndirmə meyarları göstərilir. Didaktik materialların ayrı-ayrı texnoloji kartlar şəklində tərtib olunması əlverişli hesab edilir.
- 4) şagirdlərin təlim fəaliyyəti istiqamətləndirilir - fəaliyyətin əsas prinsipləri, üsulları, motivasiyası, nəzarət və əldə olunan nəticələrin qiymətləndirilməsi məsələləri izah edilir.
- 5) Təlim-idrak fəaliyyəti üçün tam şərait yaratmaq imkanı verən dərslərin təşkilindən, frontal, kollektiv, qrup və fərdi təlim fəaliyyətlərinin müxtəlif kombinasiyasından istifadə edilir.
- 6) Bilik və bacarıqların, fəaliyyət üsullarının mənimsənilmə səviyyəsini öyrənmək üçün üç növ qiymətləndirmə - ilkin (diaqnostik) qiymətləndirmə, cari və ya aralıq (formativ) qiymətləndirmə, yekun (summativ) qiymətləndirmə tətbiq olunur.
- 7) Nəticələrinin qiymətləndirilməsi əsasında şagirdlərin təlim materialını mənimsəmə səviyyəsinin korreksiyası aparılır. Korreksiyanın üç mərhələsi ola bilər:
 - şagirdlərin rastlaşdığı çətinliklərin sistemləşdirilməsi (korreksiyanın propodevtikası);
 - tipik səhvlərin və onların səbəblərinin aydınlaşdırılması (korreksiyanın

profilaktikası);

- şagirdi təhsil standartına gətirmək üçün pedaqoji və metodik tədbirlərin görülməsi (əlavə tapşırıqların verilməsi, təkrar öyrənməyə cəlb edilmə və s.).

Ümumi sinfin (qrupun) mənimsəmə səviyyəsinin yoxlanılmasında əsasən testləşdirmə üsulundan istifadə edilir.

8. Təlim prosesinin şəraitə uyğun təkrar olunma imkanı standartlaşdırılır, unifikasiya edilir.

Şagirdyönümlülük prinsipinə görə şagird pedaqoji prosesin diqqət mərkəzində dayanır. Bütün tədris və təlim işi onun maraq və tələbatlarının ödənilməsinə, istedad və qabiliyyətlərinin, potensial imkanlarının inkişaf etdirilməsinə yönəldilir. Tədris-təlim prosesi şagirdəyönəlmiş, adaptiv olmalı, onun mövcud təhsil səviyyəsinə qarşı dəstəkləyici, hörmətlə və həssaslıqla yanaşılmalıdır. Şagirdlərin psixoloji xüsusiyyətləri - fərqli tempə inkişaf etməsi, yeni fikirləri müxtəlif sürətlə qavramaları nəzərə alınmalıdır.

Şagirdlər düşünməni, araşdırmanı və zövqü stimullaşdıran məqsədyönlü və müvafiq fəaliyyət növləri ilə təmin olunmalıdır. Məsələn, cəlbəedici modellərin hazırlanması, maraqlı məsələlərin həlli, yaradıcı fəaliyyət tələb edən müsabiqə və yarışların keçilməsi və i. a. Şagirdlər onlardan hansı təlim nəticələrinin gözlənildiyini, nəyi və nə üçün öyrəndiyini bilməlidirlər.

Şagirdyönümlülük o deməkdir ki, şagirdin bilik və bacarıq səviyyəsini ardıcıl olaraq genişləndirilməsi məqsədilə onun təlim fəaliyyəti inkişaf və yetkinlik səviyyəsi ilə uyğunluq təşkil etməlidir. Nəhayət, bütövlükdə qrup (sinif) üzrə şagirdyönümlülük müəllimin dəstəkləyici mühit yaratması ilə də bağlıdır. Dəstəkləyici təlim mühitinin yaradılması effektiv təlimin həyata keçirilməsi mümkün olan intellektual, sosial və fiziki şəraiti təmin edir. Bu o deməkdir ki, şagirdlər özlərində daim öyrənmək həvəsi hiss etməli və təlim zamanı yeni problemləri, məsələləri həll etməkdən çəkinməməli, öyrənmə prosesində buraxılacaq səhvlərin təlimin zəruri, qəbul olunan, bəzən də faydalı cəhəti hesab etməlidirlər.

Məktəbdə və sinifdə əməkdaşlıq atmosferi yaradılmalıdır, bu mühitdə istehza və kinayə olmamalı, stereotip yarıdan və şagirdləri, onların söylərini

zəiflədən iradlara yer verilməməlidir. Şagirdlərdə olan fərqli cəhətlərə hörmətlə yanaşılmalı, onların cinsi, mədəni, milli və sosial-sinfi müxtəlifliyinə, fərdi qabiliyyətləri və qüsurlarına, ailə mühitindəki fərqlərə həssaslıq göstərilməlidir. Dəstəkləyici təlim mühitinin yaradılması həmçinin, münasib və geniş çeşidli resurslardan, o cümlədən, fiziki sahə və avadanlıqlardan, çap və digər materiallardan, faydalı texniki vasitələrdən qənaətbəxş, təhlükəsiz və etik istifadə imkanlarının təmin edilməsi deməkdir.

Fəal, müstəqil və birgə təlim fəaliyyəti imkanlarının yaradılması prinsipinə görə şagirdlər yalnız o zaman aktiv fəaliyyət göstərə bilirlər ki, onlar reallaşdırılan təlim işinin nəticəsi ilə qarşılaşırlar, bu işi özləri etsin və ya başqasının etdiyini görsünlər. Məsələn, şagirdlər yazı, fəaliyyət və ya tərbiyə proseslərinin modellərini görürsə və “yaxşı yazı”, “yaxşı fəaliyyət”, “yaxşı tərbiyə” nümunələri ilə rastlaşırsa onların yaxşı yazmaq, yaxşı fəaliyyət göstərmək və ya tərbiyə etmək ehtimalları da çox olacaqdır. Eləcə də şagird məktəbdə başqalarının fikrinə hörmət etmək və onları qiymətləndirmək nümunələrinə nə qədər çox rast gəliirsə onların da bu cür davranması ehtimalı yüksək olacaqdır. Bu prinsip tələb edir ki, şagirdlər təlimi aktiv bir proses kimi qəbul etməyə sövq etdirilməlidir, onlar sadəcə əzbərləməklə yadda saxlamaq və yadda gətirmək vərdişlərindən daha çox yeni fikir və ya təcrübələri qavramaq, öz bilik və bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün qarşısına məqsədlər qoymalıdır. Bu o deməkdir ki, təlim işi potensial surətdə mənalı olmalı və şagirdləri fəaliyyətə, düşünməyə cəlb etməlidir.

Şagirdləri müstəqil öyrənən şəxslər kimi yetişdirmək üçün onlar müntəzəm olaraq həm fərdi, həm də birgə təlim işinə cəlb edilməli və buna imkan və şərait yaradılmalıdır. Fərdi fəaliyyət vərdişlərinin yaradılması şagirdə prosesləri və bacarıqları fərdi qaydada mənimsəməyə kömək edir. Sınıfdə (qrupda) birgə fəaliyyət vərdişlərinin yaranması üçün hər bir şagirdə mütəhərriklilik imkanı verilməli və onlar təlim fəaliyyətləri ilə bağlı öz üzərinə məsuliyyət götürməyə sövq etdirilməlidir. Qeyd edilməlidir ki, şagirdlərin öz yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməsi, onların başqasının fikirlərini öyrənməsi və qiymətləndirməsi, öz fikirlərini başqalarına izah etməsi təlim materialının daha yaxşı mənimsənilməsi və yaddaşda

möhkəmlənməsini təmin edir, üstəgəl, şagirdlərdə ünsiyyət mədəniyyəti inkişaf edir.

Təlimin integrativliyi prinsipi. Bu prinsipə əməl etməklə həm müxtəlif təlim sahələri (fənlər) arasında, həm də eyni bir təlim sahəsi (fənn) daxilində biliklərin, bacarıqların, dəyərlərin qarşılıqlı əlaqələrinə diqqət yetirilir. Beləliklə, məktəbdə bilik, bacarıq və dəyərlərin bir bütöv halda inkişaf etdirilməsi təmin olunur. Bu məqsədlə fənlərin tədris materialları integrativ məzmununda qurulmalı, həmçinin müəllim müstəqil iş üçün tapşırıqlar seçdikdə onların integrativ mənalı olmasına diqqət verməlidir.

Təlimin məzmunu və nəticələrinin təlimalanların məktəbdən sonrakı həyat fəaliyyəti və cəmiyyətlə əlaqəlilik prinsipinə görə təlimin məzmunu, məzmun standartları elə müəyyənləşdirilməli və bunlara uyğun bilik, bacarıq və qabiliyyətlər elə formalaşmalıdır ki, təlimalanların məktəbdənsonrakı həyat fəaliyyətində onlara lazım olsun, içərisində yaşadığı mövcud cəmiyyətlə, başqa insanlarla münasibətlər qurmaqda onlara kömək etsin və nəhayət, təhsilini davam etdirmək üçün gərəkli olsun.

Yeni pedaqoji texnologiyaların mahiyyət və məzmunu ilə yaxından tanışlıq, məktəb praktikasında müxtəlif təlim texnologiyalarının tətbiqi nəticələrinin araşdırılması deməyə əsas verir ki, onların ənənəvi pedaqoji texnologiyalardan əsas üstünlükləri aşağıdakılardır:

- > nəticəyönlülük;
- > şəxsiyyətyönlülük (şagird yönlülük);
- > inkişafetdiricilik.

Ənənəvi təhsildə təlim müəllim-dərslik-şagird paradiqması ilə qurulursa, şəxsiyyətyönlü təhsildə şagird-dərslik- müəllim paradiqması ilə qurulur. İkinci iş sistemi daha humanistik istiqamət hesab olunur.

Tədris materiallarının öyrənilməsində qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün şagirdlər konkret idrak fəaliyyətinə cəlb olunmalıdır: oxumalı, çalışmalar və məsələlər həll etməli, verilmiş tapşırığı yerinə yetirməli, təhlil və araşdırmalar aparmalı və i.a. işləri icra etməlidir. İdrak fəaliyyətinin səviyyəsini müəyyənləşdirən

ləşdirmək üçün son illərdə amerikan psixoloqu B.Blumun taksonomiyalarından daha çox istifadə olunur. Onlar aşağıdakılardır:

- * Bilik əldə etmə (birinci səviyyə) - şagird öyrəndiyi konkret tədris vahidini (termin, fakt, anlayış, tərif, qayda, əməliyyat, prinsip) yadda saxlayır və sözlə, əməllə ifadə edə bilir.
- * Anlama (ikinci səviyyə) - şagird tədris materialına aid biliklərini bir ifadə formasından başqasına keçirə bilir (qısa məzmununu danışır, mahiyyətini izah edir və mənasını açıqlayır, hadisələrin sonrakı inkişafını proqnozlaşdırır).
- * Tətbiq etmə (üçüncü səviyyə) - şagird öyrəndiklərini konkret şəraitdə və yeni situasiyalarda tətbiq edə bilir.
- * Analiz və sintez etmə (dördüncü səviyyə) - şagird bütövü hissələrə ayıra bilir və onların arasındakı qarşılıqlı əlaqələri aydınlaşdırır, sistemin, hadisələrin və faktların elementlərini kombinə edib bir bütöv yarada bilir.
- * Qiymətləndirmə (beşinci səviyyə) - şagird verilmiş konkret tədris materialının qarşıya qoyulan məqsəd üçün əhəmiyyətini qiymətləndirməyi, öz fəaliyyətinə tənqidi yanaşmağı bacarır.

İnkisafetdirici təlim konsepsiyasının mahiyyəti ondan ibarətdir ki, təlim prosesində şagirdin inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində olur. Yeni pedaqoji texnologiyanın tətbiqi zamanı təlim işi elə qurulur ki, tədris materialı məzmununun mənimsənilməsi, şagirdlərin tərbiyə və intellektinin inkişafı vahid, bütöv bir proses olur. Burada da bilik və bacarıqların əldə edilməsi inkar olunmur, lakin o əsas məqsədə nail olmaq üçün bir vasitə rolunu oynayır. İnkisafetdirici xarakterli texnologiyalarda hər şeydən öncə biliklərin müstəqil olaraq qazanılması nəzərdə tutulur. Yalnız bu halda şagirdlərin qabiliyyətləri inkişaf edir, humanist meyilləri və motivasiya sferası formalaşa bilər.

Pedaqogika elmində inkisafetdirici təlimə aid dörd əsas konsepsiya mövcuddur (L.V.Zankovun, D.B.Elkonin-V.V.Davidovun, V.S.Biblerin və Ş.A.Amonaşvilinin konsepsiyaları). Bunlardan daha populyar olanı və bütün təhsil mərhələlərində tətbiq ediləni Elkonin-Davidov konsepsiyasıdır. Bu pedaqoji psixologiyaların bütün təhsil strukturları üçün hazırladığı inkisafetdirici təlim

texnologiyası başqalarından prinsipcə onunla fərqlənir ki burada məktəblilərin nəzəri təfəkkürünün formalaşdırılmasına daha çox üstünlük verilir. Nəzəri təfəkkür dedikdə, bu və ya başqa bir şeyin, hadisənin, anlayışın yaranması prosesini insanın sözlə ifadə edə bilməsi, onların yaranması şəraitini izləməyi və izah etməyi bacarması, nə üçün məhz bu cür formaya malik olmasını aydınlaşdırma bilməsi, öz fəaliyyəti ilə həmin şeyin, hadisənin yaranması prosesini təkrar edə bilməsi başa düşülür.

Elkonin-Davıdov sistemi XX əsrin 80-ci illərindən tətbiq olunmağa başlanmış, məktəb praktikasında uzun illər eksperimentdən çıxarılmış və hazırda özünə geniş yer almışdır. Sistemin təşkilinin əsas prinsipləri bunlardır [97]:

- > məzmun ümumiləşdirmələri əsasında deduksiya;
- > ətraflı təhlil etmə;
- > nəzəri ümumiləşdirmə;
- > abstraksiya (ümumi nəticələr çıxarma);
- > refleksiya (tənqidi yanaşma və fəaliyyətin qiymətləndirilməsi).

Bu sistemlə həyata keçirilən təlim məktəblilərə təkcə bilik və praktik bacarıqlar deyil, həm də elmi anlayışları, bədii obrazları və mənəvi dəyərləri öyrətməklə təhsilin nəzəri səviyyəsini xeyli yüksəldir. Sistem şagirdin şüurlu olaraq özünüdəyişdirməsi, dəyərli fəaliyyətdə olan subyekt kimi öz mövqeyini müəyyənləşdirməsi və gözlənilən nəticələrə nail olmasının bütün mərhələlərini (məqsədin müəyyənləşdirilməsi, planlaşdırma, məqsədin reallaşdırılması, təklif etmə və qiymətləndirmə) əsasən müstəqil həyata keçirməsi ilə xarakterizə olunur.

Müasir məktəb praktikasında daha geniş tətbiq olunan yeni, şəxsiyyətyönümlü-inkişafetdirici pedaqoji texnologiyalar aşağıdakılardır:

1. Əməkdaşlıqla təlim (və ya kollektiv təlim) texnologiyası.
2. Layihələr metodu ilə təlim texnologiyası.
3. Modullarla təlim texnologiyası.

Əməkdaşlıqla (kollektiv) təlim texnologiyası

Əməkdaşlıqla (kollektiv) təlim texnologiyası müxtəlif metodlarla, yollarla (böyük, kiçik qruplarla, cütlüklə, fərdi iş) reallaşdırılır.

Bu kollektiv, qarşılıqlı təlim texnologiyasının aşağıdakı üstünlükləri vardır:

- müntəzəm şəkildə təkrar olunan çalışmalar nəticəsində öyrənənlərdə məntiqi təfəkkür və anlama vərdisləri təkmilləşdirilir;
- şifahi nitq proseslərində və görülmüş işlərin müzakirəsi zamanı şagirdlərin fikri fəaliyyət vərdisləri inkişaf edir, əvvəllər qazandığı təcrübə və bilikləri səfərbər olur, aktuallaşır;
- qruplarda işləyən hər bir şəxs özünü sərbəst hiss edir, təlim işlərini özünəməxsus tempdə yerinə yetirir;
- şagird həm öz işinin, həm də kollektivin ümumilikdə işinin müdafiəsi üçün məsuliyyət daşıyır;
- şagirdə öz şəxsi keyfiyyətlərini, imkan və qabiliyyətlərini, üstünlüyü və çatışmazlıqlarını qiymətləndirmək bacarığı formalaşır;

*bir informasiyanın bir neçə müxtəlif partnyorla (şagird yoldaşları ilə) müzakirəsi assosiativ əlaqələrin miqdarını çoxaldır, bununla da mənimsəmə daha da möhkəmlənir.

Əməkdaşlıqla təlim texnologiyasında tədris materialını şagirdlər əsasən qruplar və cütlər halında öyrənirlər. Şagird qrupları və cütlərinin işi üç cür təşkil oluna bilər:

- > **Statik cütlər** - könüllü olaraq iki şagird birlikdə işləyir, onlardan biri «öyrədən», o biri «öyrənən» rolunu oynayır və növbə ilə öz rollarını dəyişdirirlər. Bu cütlər iki orta qüvvəli, iki qüvvəli, bir zəif və bir qüvvəli şagirdlərdən ibarət ola bilər. Onlar birlikdə işləməyə öz razılığını bildirməlidirlər.
- > **Dinamik cütlər** - dörd şagird eyni bir tapşırığı öyrənir, yerinə yetirirlər. Tapşırıq dörd hissəyə bölünür. Bu hissələri ayrı-ayrı şagirdlər öyrənir, sonra onu üç partnyoru ilə ayrılıqda müzakirə edir və müzakirə zamanı yoldaşının səviyyəsini, fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alır.
- > **Variasiya cütlər** - qrupun hər üzvü öz tapşırığını alır, onu yerinə yetirir və müəllimlə birlikdə təhlil edir, sonra o biri üç yoldaşına öz gördüyü işi danışır, onlara bu barədə ətraflı məlumat verir. Beləliklə, şagirdlərin dördü də ümumi bir

məsələnin (problemin) hissələrini bütövlükdə mənimsəyirlər.

Göründüyü kimi qruplarda və cütlərdə şagirdlərin fəaliyyəti onların müstəqilliyinin və kommunaktiv bacarıqlarının inkişal etməsinə imkan yaradır.

Müasir psixologiya elmində yuxarı sinif şagirdlərinin yadda saxlama qabiliyyətinin effektivliyi (faizlə) aşağıdakı kriteriyalar ilə belə qiymətləndirilir:

- Oxumaqla - 10%
- Eşitməklə - 26%
- Görməklə - 30%
- Görmək və eşitməklə - 50%
- Müzakirə etməklə - 70%
- Təcrübədə yoxlamaqla - 80%
- Danışmaq və etməyi birləşdirməklə - 90%
- Başqasını öyrətməklə - 95%

Kiçik qruplarda təlim işi əsasən sonuncu kriteriyalarla aparılır.

Ölkəmizdə fransız dilinin öyrənilməsinə hazırda çox əhəmiyyət verilir. Fransa və Azərbaycan əlaqələrində baş verən proseslərin yeni mərhələsi tələb edir ki, fransız dilinin Azərbaycanda öyrənilməsi sahəsində ciddi tədbirlər həyata keçirilsin.

Doğrudur, keçmiş SSRİ dövründə də Fransa-Azərbaycan dil əlaqələri mövcud idi. Lakin bu sahəyə müasir baxımdan yanaşdıqda görürük ki, dillərin leksik tərkibində baş verən kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri Fransa-Azərbaycan dil əlaqələrinə yeni məzmun verir və onun hərtərəfli ünsiyyət vasitəsinə çevrilməsi artıq günün vacib tələbi kimi meydana çıxır.

Hazırda Azərbaycanda fransız dili dövlətlərarası mədəni, iqtisadi, siyasi əlaqələr vasitəsinə çevrilmiş, digər dillər (ingilis, alman, ərəb və rus dilləri) kimi bu dilin də respublikamızda daha sürətlə yayılması imkanı genişlənmişdir. Buna bir sıra amillər, əsasən də müstəqilliyin ilk vaxtlarından Azərbaycanda yaranan və fəaliyyət göstərən xarici şirkətlər, neft-qaz boru kəmərlərinin çəkilməsi və xarici səfirliklərin fəaliyyətə başlaması, əcnəbi dövlətlərlə iş birliklərinin qurulması və s.

kömək etmişdir. Bu səbəbdəndir ki, fransız dilinə maraq indiki dövrdə əvvəlkinə nisbətən daha çox artmışdır.

Bütün bunlar fransız dilinin Azərbaycanda necə yayılması və inkişaf etməsi tarixini öyrənməyi, ölkəmizin orta və ali məktəblərində onun tədrisinin vəziyyətini, fransız dilindən ədəbi-bədii əsərlərin tərcüməsinin hansı səviyyədə olmasını üzə çıxarmağı və bu dillə bağlı nə kimi tədqiqatlar aparıldığını ortaya qoymağı tələb edir. Odur ki, bu məsələlərin elmi şəkildə araşdırılması hazırda xüsusi əhəmiyyət kəsb edir ki, bu da mövzunun aktuallığını şərtləndirir.

Fransız dili ilə bağlı leksikologiyanın müxtəlif sahələrini əks etdirən elmi tədqiqat işlərindən M.Vəliyevanın “Müasir fransız dilində emosionallığın ifadəsi”, A.Nurəddinovanın “Müasir fransız dilində sinonimlər və onların semantik xüsusiyyətləri”, X.A.Mütəllibovanın “Синонимы неопределенно-личного и обобщенно-личного субъекта действия во французском и азербайджанском языках”, Mehdiyevanın “Fransız dilində fransız alınmalarının funksional-semantik xüsusiyyətləri”, G.Əliyevanın “Müasir fransız dilində ixtisar sözlərin tədqiqi”, İ.G.Dadaşzadənin “Müasir fransız dilində türk alınma sözlərinin leksik-semantik və funksional xüsusiyyətləri”, R.Cabbarovun “Fransız dilində ərəb mənşəli sözlər” və s. əsərlərini göstərə bilərik. R.Cabbarovun “Fransız dilində ərəb mənşəli sözlər” əsəri öz məzmununa görə fərqlənir. Professor Adil Babayevin qeyd etdiyi kimi, bu əsər şərqşünaslıq ilə romanşünaslıq arasında bir körpü yaratmış sanballı bir tədqiqat işidir. Fransız dilinin leksikası sahəsində ali məktəblər üçün yeganə vəsait Ə.M.Musayevin yazdığı “Müasir fransız dili leksikasının inkişafı” dərsliyidir. Bu əsər çapdan çıxana qədər Xarici Dillər İnstitutunda N.N.Lopatnikova və N.A.Movşoviçin 1958-ci ildə çapdan çıxan və müxtəlif illərdə müəyyən düzəlişlərlə fransız dilində təkrar nəşr olunmuş “Leksikologiya” kitabından istifadə edilirdi.

Azərbaycanda fransız dili üzrə dərslik və dərs vəsaitlərinin hazırkı vəziyyəti qənaətbəxşdir. Vaxtilə Azərbaycan ali məktəblərində Moskva və Leninqradda rus dilçiləri tərəfindən hazırlanmış dərslik və dərs vəsaitlərindən istifadə olunurdusa, hazırda həmin sahədə azərbaycanlı mütəxəssislər bu missiyanı

yerinə yetirirlər. Həm orta, həm də ali məktəb dərsliklərinin yazılmasında və çap etdirilməsində azərbaycanlı müəlliflərdən M.Quliyevanın, O.Əmirbəyovun, M.Rəhimovun, X.Mütəllibovanın, B.İsmayılovun, Ç.Babaxanovanın, K.Dadaşovun, N.Məmmədovun və başqalarının xüsusi əməkləri vardır. Həmin müəlliflər tərəfindən fransız dilçiliyinin fonetikasına, qrammatikasına, leksikologiyasına və frazeologiyasına aid dərsliklər, proqramlar, dərs vəsaitləri də yazılmışdır ki, indi onlardan fransız dili ixtisası üzrə oxuyan tələbələr və mütəxəssislər faydalanırlar. Fransız və Azərbaycan dillərinin müqayisəli tədqiqinə dair yeni tədqiqat işləri və araşdırmalar aparılmaqdadır və bu işə xüsusi önəm verilir.

2.2. Dil fakültələrinin aşağı kurslarında fransız dilinin tədrisində yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə imkanları

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycanda da təhsildə müasirləşmə dedikdə yeni təhsil innovasiyalarının məhsulu olan qabaqcıl texnologiyaların, idarəetmə üsullarının tətbiqi nəzərdə tutulur. Bütün dövrlərdə xarici dillərə böyük maraq olmuşdur. Bu gün isə dövlətimizin Avropaya inteqrasiya etdiyi bir dövrdə xarici dilin tədrisində qarşıya qoyulan məqsəd – bir və ya iki xarici dildə ünsiyyət qurmağı, əlaqə saxlamağı bacaran şəxsiyyətin formalaşdırılmasıdır. Belə ki, xarici dili bilən hər bir gənc beynəlxalq arenada Azərbaycanımızı, onun milli və mənəvi dəyərlərini digər xalqlara tanıtmaq bacarır, eyni zamanda, onlarla danışmaq və fikir mübadiləsi aparmaq imkanı əldə edir.

Müasir dövrdə xarici dillərin tədrisi metodikasında da çox böyük yeniliklər əldə edilmişdir ki, bu da tələbələrin xarici dilə marağının artmasına gətirib çıxarmışdır. Avropa standartlarına inteqrasiya edərək xarici dillərin tədrisində yeni-yeni metodlardan istifadə edilməsi dilin mənimsənilməsində ən uğurlu vasitədir. Yəni, 1970-1974-cü illərdə fransız dilinin tədrisində əsas iki kitabdan dərs keçilirdi: Azərbaycan bölməsi üçün Mina Quliyevanın, rus bölməsi üçün isə Popova, Kazakovanın dərsliklərindən istifadə olunurdu. Amma indi fransız dilinin tədrisində Fransada çap olunmuş orijinal dərsliklərdən istifadə olunur ki, bunları saymaqla bitməz: Le Nouveau Sans Frontières, Panorama, Café Crème,

Campus, Alter ego və s. Və bu dərsliklərin hamısında içərisində tələffüz çalışmaları və keçilən mətnlərin fransız diktörün tələffüzü ilə oxunusu olan disklər vardır ki, müəllim dərsi keçərkən heç bir çətinlik çəkmir. Disklərin səsləndirilərək dərs keçilməsi zamanı tələbələr nəinki söz və ifadələrin yerli-yerində işlədilməsini eyni zamanda fonetik çalışmalar etməklə səsləri təkrarlamaq, tonu, vurgunu düzgün müəyyən etməyi öyrənirlər. Fransız dili dünya dillərindən öz melodikliyi, səslənməsi baxımından fərqlənir. Bu melodikliyi də onlara fransız dilli diktör daha yaxşı çatdırı bilər. Bundan başqa, dərslərdə interaktiv metodlardan istifadə olunması tələbələrin sərbəstliyinə, dərslərdə fəal iştirak etmələrinə şərait yaradır, dərslərin cəsarətverici deyil, maraqlı keçməsinə səbəb olur.

Fitonimli frazeoloji birləşmələr dildə çox saylı, müxtəlif tipli söz birləşməsi və cümlələr strukturuna malik vahidlərdən ibarət bir sistemdir. Bu frazeoloji birləşmələrin tərkibini təşkil edən bitki adları dilin obrazlılığını, məzmun və üslubi strukturunun müxtəlif çalarlarını özündə əks etdirir. Bitki aləmi dilin lüğət fondunun böyük bir hissəsini təşkil edir və təbii olaraq tematik qruplara bölünür. Bitki adları cümlə yaratma funksiyasına malik olsa da, bütün bitki adları bu funksiyaya malik olmurlar.

Müasir fransız dilində fitonimik frazeoloji birləşmələrin tərkib hissəsinə bitki növlərinin adları (arbre, herbe, buisson, fruit və s.), bitkini toplu halda ifadə edən adlar (bois, foin, fagot, bouquet və s.), bitkiyə məxsus ayrı – ayrı hissələri ifadə edən adlar (épine, tige, branche, feuille, graine və s.), bitkilərin ayrı-ayrı növləri və sortlarını ifadə edən adlar (rose, violette, chiendent, marguerite, coquelicot, acajou, aigrette, ail və s.) və meyvə adları (autrichaut, cerise, pomme, figue, banane, melon, prune və s.) daxildir. Qeyd etmək lazımdır ki, fransız dilindən fərqli olaraq Azərbaycan dilinin frazeoloji sistemində bitki adları frazeoloji mənsubiyyət münasibətlərini ifadə edən söz birləşmələrinin birinci tərəfi kimi çıxış edir. Məsələn, palıd ağacı kimi möhkəm. Fitonim tərkibli frazeoloji birləşmələrin meydana çıxmasının əsas mənbələrindən biri də xalq danışığı dili sayılır. Bitki tərkibli frazeoloji birləşmələrin etimoloji aspektdə təhlili bir sıra ümumiləşdirmələr etməyə imkan verir. Bir sıra fitonimik frazeoloji birləşmələr insanların həyat

fəaliyyətini, məşğuliyyət növlərini, adət ənənələrini, tarixini əks etdirir. Məsələn, aller péter dans les fleurs frazeoloji birləşməsi Kvebekdən qaynaqlanır. Mənası rədd etmək, kimisə çıxıb getməyə məcbur etməkdir. Bir insanın iştirakı ürəkbulandırıcı təsir verirsə və getməsi təklif edilirsə, bu ifadədən istifadə olunur. Çünki Fransız dilli şüurda güllərə getmək uzaqlaşmaq mənasını verir. Başqa bir misal, barbe fleuri birləşməsinin də tərkibində fleur – gül leksemindən istifadə olunmuşdur. Bu ifadənin mənası daraqbatmaz, sıx saqqal deməkdir. Bu ifadədəki saqqal leksemi Rolandın mahnısında Şarlömanyın adı ilə bağlıdır, hansı ki Şarlöman tövratın patriarxı kimi əks olunur. Fleurie leksemi isə düm ağ mənasını verir. Bitki tərkibli frazeoloji birləşmələrin semantik aspektdə təhlili isə onu göstərir ki, bu birləşmələrin əksəriyyəti insan anlayışı ilə sıx bağlı olub onun xarakteristikasını (amer comme l'absinthe, être bête à manger de la paille, avoir de la paille dans ses sabots), həyat tərzini (coucher sur la paille, planter ses choux), psixi və fiziki vəziyyətini (s'endormir sur ses lauriers, être blanche comme un lys, pousser comme une mauvaise herbe), ətraf aləmə qarşı münasibətini (secour comme un prunier, donner du tabac, se faire la cersie, presser le citron) əks etdirir. Fitonim tərkibli frazeoloji birləşmələrin ən mühüm xüsusiyyətlərindən biri də atalar-sözləri, zərbi məsəllər fonunda dili zənginləşdirməkdir. Fransız dilində bu cür ifadələrə kifayət qədər rast gəlinir. Məsələn, pas de vie sans épines- çətinlik olmadan həyat olmaz; qui sème les épines, recueille les chardons- nə əkərsən onu da biçərsən; il faut casser le noyau pour avoir l'amande- cəfa çəkməyən səfa görməz. Görndüyü kimi, fitonim tərkibli frazeoloji birləşmələr digər mənalı frazeoloji birləşmələr kimi dilin leksik tərkibinin inkişafında böyük rola malikdir. Günü gündən həmin modellər üzrə frazeoloji birləşmələr yaranmaqdadır. Bu tip frazeoloji birləşmələr dilin leksik fondunun zənginləşməsində ən çox işlənən ünsiyyət vasitələrindən biridir.

Xarici dillərin tədrisi zamanı ən vacib məqamlardan biri fərqli dil daşıyıcısına tədris edilən dilin struktur-tipoloji özəlliklərinin ən rasionallıq, ən adekvat və tədris prosesinin məqsədi baxımından ən optimal izahı tələbidir ki, bu da öz növbəsində həmin optimalizasiya prosesini mümkün edən metodikaların tətbiqi

vacibliyini ortaya çıxarır. İ.S.Kulikovanın da qeyd etdiyi kimi, “müasir elmsünaslıq müəyyən mərhələdə elmin mövcudluğu və inkişafı baxımından vacib olan faktorlar sırasında elmi paradigmanı ön plana çəkdi.

Xarici dilin tədrisi zamanı qrammatik qaydanı izah edərkən onun daha yaxşı anlaşılması, mənimsənilməsi üçün bu qaydanı ana dilimizdəki, yaxud tələbələrin bildiyi xarici dildəki qayda ilə müqayisəli izah etməli oluruq. Lakin fransız dilində pronominal feillər haqqında danışarkən bu feillərin həm təsirinə, həm işlənmə qaydalarına xüsusi fikir vermək lazımdır. Fransız dilində pronominal feillər, yəni qayıdış növdə olan feillər bu dilə məxsus olaraq qayıdış əvəzliliklərlə işlənir. Məsərdə olan feil “se” qayıdış əvəzliyi ilə işlənir: se reposer, se lever, s’habiller, s’intéresser və s.

Qayıdış əvəzliyi şəxsə görə dəyişir, yəni:

Je me lève

Tu te lèves

Il (elle) se lève

Nous nous levons

Vous vous levez

Ils (elles) se lèvent

Diqqət etdiyimiz kimi, məsərdə,

III şəxsin təkində və cəmində “se” qayıdış əvəzliyindən istifadə olunur, lakin məsər cümlə daxilində işləndikdə “se” əvəzliyi mübtədə ilə şəxsə və kəmiyyətə görə uzlaşır. Məs.: Nous voulons nous reposer un peu. Tu dois te laver vite.

Mübtədası əvəzliklə verilən cümlələrdə qayıdış feillərini işlədərkən iki əvəzlikdən istifadə edirik. Şəxs əvəzliyindən və qayıdış əvəzliyindən. I və II şəxsin təkində bu əvəzliliklər fərqli olsalar da I-II şəxsin cəmində yazılışları və səslənmələri eynidir. Bu da bəzən tələbələrə çəşdıra bilir, yəni təkdə, birinci şəxsə je – me, ikinci şəxs-də tu – te fərqli olduğu halda, birinci şəxsin cəmində nous – nous, ikinci şəxsin cəmində vous – vous əvəzlilikləri oxşardır. Lakin izah edərkən şəxs əvəzliyinin yerini dəyişsək də qayıdış əvəzliyinin hər zaman feildən əvvəl gəldiyini deməliyik.

Məs.:

Je m'arrête

Tu t'arrêtes

Il (elle) s'arrête

Nous nous arrêtons

Vous vous arrêtez

Ils (elles) arrêtent

İnkâr cümlələrində isə “ne” hissəciyi əvəzlikdən əvvəl “pas” isə feildən sonra gəlir.

Je ne m'arrête pas

Tu ne t'arrêtes pas

Il (elle) ne t'arrête pas

Nous ne nous arrêtons pas

Vous ne vous arrêtez pas

Ils (elles) ne s'arrêtent pas

Sual cümlələrində qayıdış əvəzliyi feildən əvvəl yazılır, şəxs əvəzliyi isə sadə inversiyada feildən sonraya keçir.

Est-ce que je me repose?

Te reposes-tu ?

Se repose-t-il ?

Nous reposons-nous ?

Vous reposez-vous ?

Se reposent-ils ?

İnkâr əmr cümləsində də eyni ilə bu hal dəyişmir, yəni şəxs əvəzliyi işlənmiş, qayıdış əvəzliyi isə feildən əvvəldə yerləşir. Məs.:

Ne te repose pas!

Ne vous reposez pas!

Ne nous reposons pas!

Təsdiq əmr formasında isə qayıdış əvəzliyi feildən sonraya keçir və te – toi ilə əvəzlənir. Bundan başqa demək lazımdır ki, pronominal feillər mürəkkəb keçmiş zamanda işləndikdə être köməkçi felinin və əsas felin participe passé formasının

vasitəsilə düzəlidir, bu dəfə qayıdış əvəzlilikləri köməkçi feildən əvvəl işlədilir və participe passé mübtədə ilə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşır. Məs.:

Je me suis couché

Tu t'es couché

Il s'est couché

Elle s'est couchée

Nous nous sommes couché(e)s

Vous vous couché(e)s

Ils se sont couchés

Elles se sont couchées

Ümumiyyətlə digər mürəkkəb zaman formalarında da qayıdış əvəzlilikləri köməkçi feildən əvvəl gəlirlər. Pronominal feillərin tədrisi zamanı qarşıya çıxan bu anlaşılmazlıqları dəqiq izah, mövzuya aid misal və çalışmaların köməkliyi ilə aradan qaldırmaq mümkündür.

Həyatımızın bir çox aspektlərində texnologiyalar böyük təsir gücünə malikdir. İnsanlar ticarətdə, marketingdə, biznesdə, səhiyyədə, təhsildə və bir çox başqa sahələrdə texnologiyalardan geniş istifadə edir.[8]. Hal-hazırda müasir texnologiyaların təhsil sahəsinə təsir gücü daha böyükdür. MT-lar öyrənənlərə daha effektiv öyrənmədə, müəllimlərə mövzuları və tapşırıqları daha yaradıcı və effektiv təqdim etmədə əsas yardımçı vasitədir.[40] Müasir texnologiyalardan təhsil sahəsində necə istifadə edildiyini bilmək və onların necə səmərə verdiyini anlamaq üçün ilk olaraq biz MT-lar dedikdə nəyi nəzərdə tutduğumuzu anlamalıyıq.

Təhsil sahəsində MT-lar dedikdə əsasən informasiya kommunikasiya texnologiyalarından istifadə nəzərdə tutulur. Burada informasiyanın toplanması, emal edilməsi, ötürülməsi, qorunması, çevrilməsi nəzərdə tutulur. Bu cür texnologiyalar dünyada yalnız informasiya mənbəyi kimi deyil, həm də əsas mənada sürətli kommunikasiya kimi tanınır.[1, səh6] İnförmasiya və kommunikasiya cəmiyyətin ayrılmaz bir hissəsidir. Dünyanın bütün mədəniyyətlərində informasiyanın ötürülməsi bir çox müxtəlif yollarla həyata

keçirilib. Bura nitq, mahnı, rəsm, yazı və s. daxildir. Yazı ən böyük informasiyanın ötürülməsi vasitələrindən biridir. Yazının çapa verilməsi, jurnallardan, qəzetlərdən istifadə bunu geniş şəkildə həyata keçirir. Ən yeni innovativ texnologiyalar informasiya ötürülməsini sürətləndirdi və kommunikasiyanı daha yüksək nöqtəyə çatdırdı. İnsanlar müxtəlif ölkələrdə bir-biriləri ilə internet vasitəsilə işıq sürətində informasiya bölüşür və kommunikasiya yaradırlar.

Bu yolla insanlar bir-birlərinə daha yaxın olur və tanıyırlar. Onlar mədəniyyətləri arasındakı oxşar və fərqli cəhətləri aşkar edir, bu yolla qarşılıqlı anlaşma yaradırlar. İnternet vasitəsilə müxtəlif məşhur universitetlərdə də təhsil almaq mümkündür. Hətta fiziki qabiliyyəti məhdud olan insanlar da bu yolla məktəblərdə, kolleclərdə, universitetlərdə distant təhsil ala bilərlər. Həqiqətən internetin bizə təhsil sahəsində verdiyi imkanlar çox önəmlidir və sadəcə bir dillə desək internet əsasən təhsil üçün yaradılmışdır. [1,səh 6-7]

Biz İKT-ni aşağıdakı qruplara ayıra bilərik.

- 1.İnformasiya texnologiyaları- müasir cəmiyyətdə informasiyanı emal etmək və gücə qənaət etmək üçün kompyuterlərdən istifadə edir.
- 2.Telekommunikasiya texnologiyaları-telefonları, radio və televiziya yayımlarını əhatə edir.
- 3.Şəbəkə texnologiyaları.

Bu sahədə ən çox tanınanı internetdir. Lakin biz bu sahədə mobil telefon texnologiyalarının, peyk kommunikasiyalarının və digər inkişaf etməkdə olan kommunikasiya növlərinin də adını çəkə bilərik.[4]

Yeni texnologiyalar artıq bizim həyatımızın ayrılmaz bir parçası olub. Biz gün ərzində e-mail poçtumuza gələn ismarıclara cavab yazır, sosial şəbəkələrdə iştirak edərək qarşılıqlı məlumat bölüşür və ya yeni informasiya əldə etmək üçün internetdən, qlobal şəbəkələrdən istifadə edirik.Yəni biz fərqi belə varmadan günümüzün çox hissəsini bu cür texnologiyalardan istifadə edərək keçiririk. İKT – nin təhsil sahəsinə inteqrasiyası bir çox üstünlükləri də özü ilə birlikdə gətirmişdir və bu sahəyə çox töhfələr vermişdir. İKT informasiyanın müxtəlif yollarla təqdim olunmasına böyük şərait yaradır. Bu cür müxtəlifliklər dərsi daha maraqlı edir.Bu

yolla tələbələr yalnız tapşırığı texnologiya vasitəsi ilə öyrənmir, həm də texnologiyayı tapşırığa tətbiq edir. Müasir texnologiyalar tələbələrin daha aktiv olmasına, mövzunu daha maraqlı tətbiq etməsinə imkanlar yaradır.[23]

Müasir dövrdə İKT- nin təhsil sahəsinə tətbiqinin əsas məqsədi intellektual səviyyəli, məntiqi cəhətdən yüksək inkişaf etmiş, tənqidi və yaradıcı düşüncəli, informasiya ilə işləməyi bacaran tələbələr yetişdirməkdir. İndi insanlar bəzi peşə sahələrində ömür boyu öyrənmə ilə üzləşirlər. İnsanların həyatında internetin mövcud olması belə onlara tam effektivliyi qərantı etmir. Onun birinci yüksək və ikinci təhsildə effektivliyi bəzi faktorlardan asılıdır. [1,səh 7] Məşhur metodist Penny Urun fikrinə əsasən kompyuter və internet önəmli öyrətmə materialıdır. Bu günlərdə öyrənənlərin “computer literate” olmasına ehtiyac vardır və dil öyrənmədə ondan istifadə məntiqi cəhətdən çox vacibdir. Onlardan istifadə daha çox individual işə əsaslanır. Beləliklə öyrənənlər öz sahələrində daha da inkişaf edə bilər. İnternetdə bir çox proqramlara özünü yoxlama testləri daxildir. Gənc və yaşlı öyrənənlər üçün kompyuterdən istifadə maraqlı və cəlbedici olur. Onlar daha motivasiyalı olurlar. Kompyuterlərlə işləmək həm müəllim, həm də tələbələr üçün vaxt aparır. Dərsin çox hissəsi proqramların qurulmasına, öyrənənlərin qoşulmasına, bir proqramdan digərinə keçərək məsələnin həll edilməsinə ayrılır. Kompyuterdən istifadə edən müəllimlər üçün vərəqdə test hazırlamaq önəm daşımır.[45, səh 190]

Ceremy Harmer qeyd edir ki, təhsil sahəsində və əsasən dil laboratoriyalarında internetin istifadəsi qeyri adi güclü bir sürətlə inkişaf etmişdir. O, referensləri, dil öyrətmə və test etmə proqramlarını, e-mail ilə məlumat bölüşmə və söz prosessorunu kompyuterlə dil öyrətmədə əsas hesab edir. [21,səh 145]

Azat Xanannov vurğulayır ki, “ən önəmli məsələ informasiya ilə işləməyi bacaran istifadəçilərin olmasıdır”. Bu heç də asan məsələ deyil, çünki bu tələbələrdən müxtəlif intellektual bacarıqların olmasını tələb edir. Bu o mənaya gəlir ki, tələbələr əldə etdikləri informasiyanı analiz etməli, faktları dəyərləndirib seçməli və öz görüşlərini sübut etmək üçün arqumentlər tapmalıdırlar. Sadəcə bir dillə desək, biz internetdə informasiya axtararkən çox sayda informasiyalarla üzləşirik və bunların

hamısı bizim üçün eyni dərəcədə önəm daşımır, təbii ki, heç də hamısı elmi cəhətdən yüksək səviyyəli olmur. İnternet çox demokratik bir zonadır.

Hər kəs öz informasiyasını orada yerləşdirə bilər. Buda bir çox çətinliklər yaradır. Hətta müəllimlər də dərs materiallarını seçməkdə çətinlik çəkirlər. Bu cür problemləri həll etmək üçün professional sahələrdən istifadə etmək lazımdır. Materialları analiz etdikdən sonra seçmək lazımdır. İnternetdən informasiya götürmək heç də effektiv təhsil demək deyil. Əsas məsələ bu sahədə tənqidi düşüncənin intellektual bacarığını inkişaf etdirməkdir, bu da öz növbəsində informasiya ilə işləmək bacarığı deməkdir. Bu hər bir təhsil sisteminin əsas məqsədi olmalıdır. [36, səh7] Müasir dövrümüzdə informasiya texnologiyalarından istifadə etməyi bacarmayan şəxs inkişaf etməkdə olan cəmiyyətin adaptasiya mexanizimlərindən məhrum ola bilər.

İKT-nin öyrənilməsi müasir dövrümüzdə vacib olduğu kimi, onun tətbiqində də iki əsas məsələ nəzərə alınmalıdır:

- 1) Öz peşə fəaliyyəti sahəsində İKTni tətbiq etməyi bacaran yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması,
- 2) Peşə fəaliyyətində İKT-nin tətbiqi üçün bilik, bacarıq və vərdişlərin əldə olunması. [2 səh 50]

Müasir müəllimin əsas funksiyası öyrənənlərə öyrənməyi öyrətməkdir. Buna görə də müəllim daim öz üzərində işləməli və özünü təkmilləşdirməlidir. Hər gün yeni bir elmi bilik artır və təhsilin məzmunu daim dəyişir, yaranan yeni elmi biliklər fasiləsiz olaraq universitet proqramlarına daxil edilir. Fransız dilində də bu inkişafın sürətli olması, hər gün yeni sözlərin və terminlərin yaranması müəllimləri daha məsuliyyətli olmağa sövq edir. Onlar daimi olaraq İKT-dən istifadə edərək öz biliklərini yeniləməli və təkmilləşdirməlidirlər. Bunun üçün onlar onlayn kurslarda iştirak edə, sosial şəbəkələrə qoşula və gündəlik medianı izləyə bilərlər. UNESCO tərəfindən hazırlanan “21-ci əsr üçün təhsil üzrə beynəlxalq komissiyanın hesabatının əsas müddəalarında bu məsələlərə xüsusi yer verilmişdir.

Hesabatda deyilir “Hamı əmin olmalıdır ki, elm və texnikanın cari və gələcək nəaliyyətləri, o cümlədən məhsul istehsalında və xidmət sahəsində idrak və qeyri –

maddi amillərin artmaqda olan əhəmiyyəti əməyin təşkilatlanması və gələcəyin cəmiyyətdə çalışanların statusuna yeni yanaşmanı zəruri edir. Yeni cəmiyyətin yaradılması üçün müxtəlif texnoloji nəaliyyətləri qabaqlamaq lazımdır. Çünki müasir dünyanın dəyişməsi prosesi çox sürətlə baş verir”. [2.səh 54] Deyilənləri qısaca şərh edərək demək olar ki, biz ömür boyu öyrənməliyik. Biz bunu b.e.ə v əsrdə yaşamış çin filosofu Konfutsinin dili ilə desək “təhsildən bəhrələnməyi bacaran millətlər firavan yaşayırlar”. [2]

İnternetin fransız dilində istifadə olunması ilə yanaşı, bura sonsuz sayda orijinal material, tapşırıq, fəaliyyət və kurslarla zəngindir. Təbii ki, bunların hamısından olduğu kimi yararlanmaq da kifayət etmir. Müəllimlik sənəti yaradıcılıq tələb edir. Hər bir müəllim tədris etdiyi fənnə yaradıcı yanaşmalı və istifadə etdiyi materialları da tələbələrinə yaradıcı şəkildə təqdim etməlidir. Həm də müəllimlər öz yaradıcı fikirlərini internet vasitəsilə paylaşmalı, başqa müəllim və tələbələrin də onun fikrindən yararlanmasına şərait yaratmalıdırlar. Həmçinin müəllimlər öz fəaliyyətlərini bölüşməklə digərlərinin fəaliyyətləri ilə tanış ola bilər, öz rəylərini iradlarını, təkliflərini bildirməklə öz metodlarını və yaradıcı fəaliyyətlərini daha da inkişaf etdirə bilərlər.[10] Dil ünsiyyət vasitəsidir və sosial həyatın hadisəsidir. Buna görə də dil təlimində kommunikativ metodun istifadə olunması alim və metodistlər tərəfindən rəğbətlə qarşılanmışdır. Kommunikativ dil təlimi tələbələrdən dili kommunikativ dil mühitində öyrənməyə şərait yaradır. Çünki yeni dil öyrənən zaman tələbələr kommunikativ kompetensiyaya malik olmalıdırlar. Dili bilmək yalnız düzgün qrammatik strukturu, mükəmməl tələffüzü, leksikanı bilmək demək deyil. Bu həm də real şəraitdə dildən istifadə etməyi öyrənmək deməkdir. Yəni nə vaxt söhbətə başlamaq, nə vaxt qurtarmaq və s. kimi bir çox məsələləri əhatə edir. Bunun üçün də sadəcə dili bilmək yox, həm də onun praqmatikasına yiyələnmək lazımdır. İnternet vasitəsilə dil öyrənmə mümkün olsa da, lakin yalnız bu şəkildə öyrənmə düzgün yanaşma deyil. Çünki hər zaman öyrənənlərin ünsiyyətinə, fəaliyyətinə, öyrənmə perspektivlərinə, nəaliyyətlərinə, psixoloji vəziyyətlərinə və bir çox digər məsələlərə diqqət yetirən müəllimin olması vacibdir.[20] İKT–yə əsaslanan dil tədrisi sadəcə dil öyrənmədə və dil tədrisində

kompyuterlərin istifadəsini təsvir etmək üçün ümumi qəbul olunmuş termin demək deyil. Bu termin “kompyuterlər”, “kompyuter texnologiyası” və ya sadəcə “texnologiya” sözləri ilə sinonim şəkildə istifadə olunur, amma onun tərkib hissələri dil tədrisi üçün vacib olan həm informasiya emalını, həm də ünsiyyət aspektlərini vurğulayır. İKT–yə əsaslanan dil öyrənmə termini bəzən kompyuterlə dil öyrənmə termini ilə əvəz edilir. Lakin buna baxmayaraq bu termin ümumi olaraq təhsil texnologiyalarını bildirmək, dil tədrisində texnologiyaların istifadəsinin aspektlərini ifadə etmək üçün istifadə edilmişdir, bu da kompyuterlə dil öyrənmə termini ilə eyni deyil. [24, səh 27-28] Ənənəvi üsullarla dərslər keçən müəllimlərdən yeni innovativ üsulla dərslər keçməsi üçün bəzi şəxsi və peşəkar xüsusiyyətlər tələb olunur. Bir çox insanlar yalnız kompyuterdə saatlarla oyunlar oynayaraq vaxt keçirir. Bəziləri yazıya ünsiyyət qurmaqdan, yazılana cavab gözləməkdən qııcıqlana bilər. [24.səh 26]. Bu səbəbdəndir ki, sinifin İKT vasitələri ilə tam təchiz olunmasından tutmuş, tələbələrin İKT–yə əsaslanan dərsləri uğurla başa vurması üçün müəllimlərin təlim keçməsi əhəmiyyətlidir. Bəzən elə hallar olur ki, müəllimlərin kompyuter bacarıqları gənc tələbələrə nisbətə az olur, bu da bəzi müəllimlərdə inamsızlıq yaradır. Digər müəllimlər isə internetdən tamamilə fərqli təcrübədən bəhs edirlər. Bu da bəzi tələbələrin texniki biliklərdən çox asılı olması ilə bağlıdır. Hər iki halda ilk dərslərdə həm müəllim, həm də tələbələr üçün praktik əhəmiyyət daşıyan sadə bacarıqları öyrənmək önəmlidir. Vindovsu açmaq, mausu rahatlıqla işlətmək və ya yalnızlıqla açılmış proqramdan çıxmaq sadə bacarıqları bilmək, bütün zəruri ləvazimatlarla təchiz olunmaq kimi əhəmiyyətlidir. Bunlar çox asanlıqla və az bir müddətdə öyrənilən bacarıqlardır. Əgər həm müəllim, həm də tələbələr bu cür sadə bacarıqlara malikdirsə, o zaman onlar buna vaxt sərf etməkdənsə daha çox diqqətlərini dili təcrübədən keçirilməsinə sərf edirlər. [43, səh 59- 60] Müəllimin təlimi: işarələ-kliklə texnologiyasının sadə və asan olmasına baxmayaraq müəllimlər dərslərdə tələbələrlə birlikdə istifadədən öncə, özləri həm material axtarmaq, həm də özlərinə tam əmin olmaq üçün istifadə etməlidirlər. Təlimin sonunda siz bu sistemin qəribəlikləri ilə tanış olacaqsınız. Digər müəllimlərlə fikir mübadiləsi aparmaqdan çəkinməyin. Əgər mümkündürsə

təcrübəli müəllimlərin metodikasından istifadə edin, onlarla birlikdə dərsi tədris edin və onların internetdən istifadəsini müşahidə edin. Tələbə təlimi: tələbələrin əksəriyyəti internetin təcrübəli istifadəçiləridir. Əksər tələbələr öz biliklərini bölüşməkdən çox məmnun olurlar. Bunlardan narahat olmaqdan əvvəl onların bacarıqlarından istifadə etmək daha yaxşı nəticə verir. Bəzən tələbələrdə texnofobiya olur və onlar dərsdə kompyuterlə işləməkdən narahat olurlar. Bu cür tələbələrə dərsi daha maraqlı etmək üçün sinif fəaliyyətlərində başlanğıc çalışmalardan istifadə etmək daha yaxşı olardı. Bu onlarda motivasiya yaradacaqdır. İlk dərslərdə bu cür tələbələrə bacarıqlı tələbələrlə birlikdə işləmək lazımdır. Bu yolla onlar daha asan öyrənəcəklər. Kinestetik tələbələr müəllim təlimat verərkən klavyatura və ya mausa toxunma imkanı verilməyən fəaliyyətlərdə maraqlarını itirirlər. Vizual tələbələr nümayişini görməyəndə, gedişatın diaqramı olmayanda panikaya düşürlər. Auditor tələbələr isə müəllimə baxmadan belə tapşırıqı etməzdən əvvəl müəllimin təlimatını dinləyirlər. Sinif tapşırıqlarını tərtib edərkən müəllimlər bütün bunları nəzərə almalıdırlar. [43, səh 60- 61]. İKT–ilə dili tədris etmədən öncə müəllim həm öz hazırlığını və bacarığını, həm də məktəbin və ya universitetin minimum texniki hazırlığını yoxlamalıdır. Məsələn: azı bir kompyuter, internet bağlantısı, printer, hər kompyuter üçün qulaqcıq, audio kart və mikrofon, əsas proqramlar (axtarış sistemləri, e-mail poçtları və s). [39, səh 28]

Texnologiyalara əsaslanan dil tədrisinin tərkibinə kompyuterlə və internetlə dil öyrənmə və öyrətmə daxildir. Kompyuterlər internetdən daha əvvəllər yaranmışdır. Bunun üçün də fransız dilinin tədrisində ilk dəfə məhz kompyuterlərdən istifadə edilmişdir. Elmi araşdırmalar göstərmişdir ki, əvvəllər heç də bu sahədə müəllim və tələbələrin kompyuterə və ya internetə ehtiyacı olmamışdır. Lakin kompyuterin kəşfindən sonra bütün sahələr kompyuterləşməyə başladı və bu sahədə də artıq kompyuterlərə zərurət yarandı. Beləliklə, kompyuterlə dil öyrənmə dilin tədrisinə daxil oldu.[22]

Kompyuterlə dil öyrənmə tətbiqi dilçiliyin gənc sahəsidir və hələ də yeniləri yaranmaqdadır. Kompyuter yönümlü dil öyrənmə kompyuterdən istifadə etməni və nəticədə öz dil biliklərini inkişaf etdirməni əhatə edir. [11, səh 30] Kompyuterlə dil

öyrənmə ilk dəfə ABŞ–da 1950-ci illərdə başlamışdır. Bu ilk olaraq ali təhsilin ilkin pilləsinə tətbiq edilmişdir, və kiçik həcmli layihələr şəklində həyata keçirilirdi. Bu layihələrin ilk nümunələri Yeni Zelandiyada 1971-ci ildə Collet tərəfindən, 1976-cı ildə fransız alimi tərəfindən, 1970-ci ildə kompyuter proqramçısı Rex Last və Qraham Devis tərəfindən, 1972-ci ildə Şimali Amerikada Riçard Atkinson və Patriek Suppes tərəfindən həyata keçirilib. İyirminci əsrin ikinci yarısında təhsil texnologiyaları dünyanın ən çox inkişaf etmiş sahəsi idi. Bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə 1950-ci illərdən bəri istifadə olunan texnologiyalar gündən–günə daha da inkişaf edir və təkmilləşirdi. İyirminci əsrin sonlarında artıq kompyuterlərə əsaslanan dil öyrənmə internetin kəşfindən sonra daha yeni bir məna kəsb etməyə başladı. Texnologiya ilə dil öyrənmənin formasını dəyişdi və ya yenilədi.

Dil öyrənənlər artıq dünyanın müxtəlif yerləri ilə internet vasitəsilə əlaqə saxlayaraq, yerli dil daşıyıcıları ilə ünsiyyətdə öyrənirlər. Kompüter sadəcə bir cihazdır, o, informasiyanı özündə saxlayır, emal edir və ya ötürür. Kompüter bütün dünyada insanlar tərəfindən ya tədqiqat üçün, ya da işləmə, əyləncə, və s vasitələr üçün istifadə olunur. Kompüter insan tərəfindən yaradılmış bir cihazdır və insan tərəfindən verilən təlimatları yerinə yetirmək üçün proqramlaşdırılmışdır. Beləliklə də qeyd edə bilərik ki, kompüterin tədrisdə rolu sadəcə tədris vasitəsi olmaqdır. Onun tədrisdə necə effekt verməsi isə onu istifadə edən tələbə və ya müəllimdən asılıdır.

Kompyuter istifadəçilərinə məlumdur ki, internet olmadan təkbaşına kompüter məhdud imkanlara malikdir yəni, bir çox fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün kifayət etmir. Belə ki, tədqiqat aparmaq və ya bir çox fəaliyyətləri yerinə yetirmək üçün internetin olması vacib şərtidir. Dil tədrisində də kompüterin rolu son 30 ildə daha da inkişaf etmişdir. Əvvəllər kompüterdən dil tədrisində istifadə sadə mətnlərlə məhdudlaşdı. Sadə simulyativ çalışmalar, boşluq doldurma və çox seçimli tapşırıqlar daha sonra genişlənməyə başladı. İndi texnoloji və pedaqoji inkişaf internet texnologiyasından dil öyrənmə prosesində tam istifadə etməyə imkan verən multimedia proqramları vasitəsilə dili məşq etdirmək üçün zəngin baza kimi istifadə olunurlar. Kompüter texnologiyaları artıq dil öyrənmə və öyrətmə vasitəsi

kimi inkişaf edərək öz yerini tapmaqdadır. “İnternet for English teaching “kitabının müəllifləri olan Shetzer, Varschauer, Meloni xarici dilin tədrisində internetdən istifadə etməyin 5 əsas səbəbini qeyd etmişlər:

1) Orijinallıq – dil öyrənmə orijinal və mənalı kontekstdə baş verdikdə daha səmərəli olur və daha çox fayda verir. İnternet isə dil öyrənməni orijinal edən ucuz bir metoddur. Tələbələr internet vasitəsilə onları maraqlandıran hər bir mövzuda çoxlu sayda orijinal materiallara sürətlə, 24 saat giriş imkanı əldə edir və onlar burada real ünsiyyət qurur və nəşr imkanlarına giriş əldə edirlər.

2)Savadlılıq- internetdə yazmaq, oxumaq, ünsiyyət qurmaq, tədqiqat aparmaq və nəşr etmək 21–ci əsrdə tələb olunan savadlılığın yeni vacib formalarındandır. Siz fransız dili və texnikanı vəhdətdə sinifdə tətbiq etməklə öz tələbələrinizin akademik və iş sahəsində bir çox bacarıqlara yiyələnmələrinə kömək etmiş olacaqsınız.

3)Qarşılıqlı əlaqə- bu dil öyrənmədə və mənimsəmədə başlıca şərtlərdən biridir. Yeni kurikulum əsasən də dil öyrənmədə interaktiv təlim prinsipi başlıca rol oynayır. İnternet vasitəsilə tələbələr 24 saat ərzində dünyanın hər yerində olan yerli və ya yerli olmayan dil daşıyıcıları ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaq imkanına malikdirlər. [17]

4) Canlılıq- çox vaxt tələbələr fransız dili dərslərində yeni qrammatik qaydaları və kontekstdən kənar lüğəti əzbərləyərək öyrənirlər. Bu cür tədris adi və ya monoton hesab oluna bilər. İnternet isə tədrisə canlılıq gətirir və tələbələrin real həyatdakı ehtiyaclarına uyğun gələn ünsiyyət qurduğuna görə internet tələbələri motivasiya edir.

5)Müstəqillik-internet müəllim və tələbələrə müstəqil tədqiqatçılara çevrilmək imkanı verir. Müəllimlər və tələbələr istədiklərini istədikləri vaxt tapa bilirlər. İnternet bacarığı olan müəllimlər və tələbələr gələcəkdə multimedia yaradıcılarına çevrilə bilirlər. Hal-hazırda komüterdən istifadə etməklə dil öyrənmə çoxalıb və onun ikinci dil öyrənən tələbələr üçün bir çox faydaları vardır. Kompüterlə dil öyrənmə tələbələrə aşağıdakı imkanları verir: [49]

- Kompüter tələbələrə hər zaman hər yerdə dil öyrənməyə imkan verir.
- Kompüterlə dil öyrənmə ikinci dilin öyrənilməsində böyük stimula ola bilər.

- Kompüterlər müəllimlər və tələbələr arasında qarşılıqlı əlaqəni gücləndirə bilər.
- Bir çox müxtəlif materiallarla kompüter dil tədrisinə kömək edə bilər. Kompüterlə dil öyrənmə nə qədər faydalı olsa da, onun hələ də bir çox məhdudiyyətləri vardır. Dil tədrisində kompüterlə dil öyrənmənin də bir çox maneələri var. Əsas problemlərdən biri isə maliyyə məsələsidir. Texnoloji maneələrə bağlı olan məsələlər zamanı kompüterlər bu məsələlərin öhdəsindən gələ bilmir. Təhsildə kompüterdən istifadə edə bilmək üçün həm müəllimlərin, həm də tələbələrin təlimə ehtiyacı vardır. [41]

Biz texnologiyalar dövründə yaşayırıq, əsrimiz kompüter əsridir. Müəllimlər də daxil olmaqla hamının texnoloji cəhətdən bacarıqlı və savadlı olması vacib məsələdir. Müəllimlər kompüterdən istifadə edərək öz tələbələrinə materiallar yarada bilərlər. Bəzən internet haqqında danışan insanların işlətdikləri jarqonlar bəziləri üçün həyəcana səbəb ola bilər. Məsələn: internet başqa sözlə net, kibernet, kibernet qovşağı, onlayn birliklər, elektron kitabxana və s. kimi ifadələr. Bütün bu ifadələr interneti təsvir edir. İnternet çapın ixtirasından sonra kommunikasiya vasitələrində ən əhəmiyyətli inkişaf kimi tanınmış və hətta sivilizasiyanın sonu kimi ittiham olunmuşdur. [43]

İlk dəfə ABŞ-da yaranması ilə bağlı olaraq məhz internetin dili də xarici dildir. Təbii ki, bu da xarici dilin tədrisində müstəsna rol oynayır. Burada fransız dilinin tədrisi üçün istifadə ediləcək çoxlu sayda internet səhifələri, proqramlar, tətbiq etmələr və ya tapşırıqlar vardır. Lakin onların içərisindən ən faydalı, maraqlı və inkişaf etdirici olanını seçib tətbiq etmək lazımdır. Artıq biz qəbul edirik ki, müasir vasitələrin çoxu kimi internetin də primitiv başlanğıcı olmuşdur. Hal-hazırda mövcud olan mətn əsaslı internet vasitələrinin əksəriyyəti primitiv kompüter texnologiyası əsrinin qalıqlarıdır.

- E-poçt: Bu elektron poçt xidmətidir. Bu xidmət o qədər sürətlidir ki, bir gün ərzində bir neçə dəfə mesaj göndərüb həm də cavab almaq mümkündür. Bu dünyanın hər yerində mesaj göndərmənin və kommunikasiyanın ən etibarlı və sərfəli formasıdır. Həmçinin e-poçtları vasitəsilə böyük həcmli sənədləri də birləşdirmək olar, həmçinin e-poçtu vasitəsilə geniş faylları, qovluqları, multimedia

vasitələrini, video və səsli sənədləri də birləşdirmək olar. Bəzi epoçt proqramlarının səsli mesaj xidmətləri də var, bu yolla göndərdiyiniz mesajları dinləmək mümkündür.

- E-poçt ünvanları: Bunlar hər biri izlənən, müzakirə qrupu şəklində olan müəyyən mövzu ətrafında e-poçt mesajlarının avtomatik mübadiləsidir. Onlar müzakirə ünvanları adlandırılır.

- Maraq dairəsi üzrə qruplar: Maraq dairəsi üzrə qruplar minlərlə mövzular üzrə müzakirə aparan qrupların dünyanın hər yerində olan şəbəkəsidir. Müşahidə edilməyi və idarə olunmağı ilə maraqlanan hər kəs üçün oxuna bilən və açıq hesab olunur. Onlar debat sahələridir və bir neçəsi də təhsil üzrə mövzulardır.

Bu cür proqramlar hər kəs üçün real zamanda eyni vaxtda ünsiyyət qurmaq üçün imkanlar yaradır. Çat proqramında yazdığınız hər şey digərləri tərəfindən görünür. Beləliklə, dünyanın hər yerində sizinlə eyni maraq və fikirlərə sahib insanlarla çatlaşa bilir və hətta virtual birlikdə ailə və dostlarınızla görüş təyin edə bilərsiniz.

- MOO: Bu internetdə görüş yeridir. Bura macəra oyunlarından və simulyasiyalardan ibarət olan çox istifadəçili mühitdir. Bu proqram təminatı həm əyləncə, həm də ciddi təhsil məqsədləri üçün istifadə edilir. Onların bəzilərinin dünyanın hər yerində olan fransız dilini öyrənən tələbələr üçün qarşılıqlı əlaqə yaratmaq məqsədi ilə xüsusi zonaları vardır. [43, səh 3-4]

İnternetin multimedia istifadəsi müasir kompüterlər və proqramların daha sürətliyini tələb edir. Hər kəsin bu tətbiq etmələrə girişi vardır. Lakin onlar son illərdə daha da inkişaf edərək yenilənmişdir. Bunlar aşağıdakılardır:

- Videokonfrans: Bu internet vasitəsilə canlı əlaqə və ünsiyyəti təmin edir. Video və telefon tətbiq etmələrində eyni şəhərdə və ya dünyanın başqa- başqa yerlərində olmağınızdan asılı olmayaraq zəngin qiyməti eynidir. Bundan istifadə etmək üçün sürətli internet, sabit bağlantı, xüsusi proqram təminatı, kamera, mikrofon və səs ötürücü lazımdır. Müəllimlər, xüsusilə də dil öyrədən müəllimlər həmçinin əksər tələbələr bu proqramdan son illər daha çox istifadə edirlər.

- Qlobal şəbəkə: Bu klikləyə bilən əlaqələr sistemi olan hiper mətnlər, multimedia

ehtiyatı və kommunikasiya vasitəsidir. Əgər siz işarələnmiş şəklin üzərində klikləsəniz sürətli bir şəkildə həmin zonaya daxil olursunuz və güman ki, bu sənədin növbəti səhifəsidir. Linklər həmçinin əlavələri və əlaqələri görmək üçün video və audio faylları kompyutərə yükləmək üçün istifadə olunur. Bu səhifə 1990-cı ildən sonra daha da məşurlaşdı və həqiqi güclü qüvvəyə çevrildi. Siz bu veb brauzer vasitəsilə video konfranslar təşkil edə bilərsiniz. [43, səh 4-5]

Gün ərzində milyonlarla insanın internetdən istifadə etdiyi söylenebilir. Lakin bunu ölçmək və dəqiqliklə söyləmək çox çətin məsələdir. Əgər belədirsə o zaman müəllimlərin də internetdən istifadə edib etməməsi sual altındadır və əgər istifadə edirlərsə ən çox hansı internet səhifələrinə müraciət etmələri də maraq doğurur.

Artıq bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də orta və ali məktəblər kompüterləşmiş sistemlə dərs keçirlər. Bu səbəbdən də hər bir müəllimin kompüter bacarıqlarının olması vacibdir. Müəllimlər öz dərslərini İKT vasitəsilə keçmək üçün müəyyən təlimlərə, konfranslara qoşulur, bloqlarda, müzakirə qruplarında iştirak edir və çalışırlar ki, öz idea və metodlarını İKT ilə birləşdirərək tədrisin keyfiyyətini artırınsınlar. Baxmayaraq ki, internet siniflərə canlılıq gətirməkdə köməkçi vasitədir, ondan necə uğurla istifadə edilməsi də əsas məsələdir. Şəbəkəsiz kompüter tələbələrə öyrənməkdə əhəmiyyətli dərəcədə kömək edə bilmir. Mexanizim nə qədər mürəkkəb olsa da onu sadələşdirmək vacibdir. Beləliklə, internetə tələbələrin problemlərinin çevik həlli kimi baxmalıyıq. Yeni və daimi inkişaf sizin qarşılaşdığınız çoxlu problemlərin qarşısını ala bilər.

Kompüterlə təşkil olunan dil təliminin 3 mərhələsi var. Birinci mərhələ 1970-1980-ci illəri əhatə edən struktur kompüterlə dil öyrənmə adlanır. Kompüterlə dil tədrisinin bu mərhələsində əsas aparıcı metodlar qrammatik-tərcümə metodu və audio-lingual metodlar olmuşdur. Bu zaman kompüterlərdən istifadənin əsas didaktik məqsədi dilin strukturunu öyrətmək və bu yolla tapşırıqları düzgün yerinə yetirmək idi, dərslərin məqsədi isə dilin son dərəcə düzgünlüyünü və dəqiqliyini təmin etməkdən ibarət idi. İkinci mərhələ 1980-1990-cı illəri əhatə edən kompüterlə kommunikativ dil öyrənmə adlanır. Bu mərhələdə kompüterlə dil öyrənmədə əsas metod kommunikativ dil təlimi idi. Bu da dilin dərslərdə məntiqi şəkildə

öyrənilməsinə tələb edirdi. Bu mərhələdə kompüterlərdə olan kommunikativ fəaliyyətlərdən istifadə olunur və əsas məqsəd dərstdə axıcılığı əldə etməkdən ibarət idi. Üçüncü mərhələ isə interaktiv kompüterlə dil öyrənmə adlandırılır və bu mərhələ 21-ci əsrə aiddir. Kompüterlə dil öyrənmənin bu mərhələsi üçün fransız dilinin tipik modeli dilin xüsusi məqsədlərlə və akademik məqsədlə öyrənilməsinə əsaslanan dil tədrisidir. Bu modeldə dil öyrənmədə sosio-koqnitiv baxış ön plana çəkilir. Texnologiya ilə dil öyrənmənin əsas prinsipi autentik diskursun qurulmasıdır. Bu sahədə texnologiyalar çox saylı multimedia və informasiya ilə doludur. [27, səh 64] Kompüterlə dil öyrənmə kompüterlərin dil kursunun bir hissəsi kimi təsvir etmək üçün müəllimlər və tələbələr tərəfindən istifadə olunur. [26] Koebki bildirmişdir ki, kompüterlə dil öyrənmə dərslər proqramlarına uyğunlaşdırıla bilər. [26, səh 46] Bundan əlavə qeyd edə bilərik ki, kompüterlə dil öyrənmənin əsas məqsədi müstəqil tələbə üslubuna xidmət etməkdir. Freemanın qeyd etdiyi kimi, kompüterlə dil öyrənmə prosesində tələbə bütün vəzifələri özü icra edir, o, kompüterlə və proqramla fərdi şəkildə işləyir, ona verilən fəaliyyətləri və testləri edir, kompüterlə dil öyrənmə mühiti yaradır və özü də müəllim vəzifəsini yerinə yetirir. (33, səh 86). Chapelle kompüterlə dil öyrənmə proqramları üçün belə bir məntiq irəli sürür ki, tələbələrə istiqamətləndirməyin ən əsas yollarından biri də kompüterlə dil öyrənmə proqramlarını hazırlayıb, materialları tərtib etməkdir. [14, səh 41] Tələbələr öz qrammatik biliklərini artırmaq üçün qrammatik cəhətdən hazırlanmış proqramlardan istifadə edə bilərlər. Bu yolla onlar həm öz biliklərini test edə, həm düzgünlüyünü yoxlaya, həm də öz qrammatik biliklərini artırmaqla bilərlər.

Lakin sual olunur, bu tələbələrə dili kommunikasiya vasitəsi kimi öyrənməyə kömək olurmu? Freeman ənənəvi üsulla, yəni qrammatik-tərcümə üsulu ilə dərslər keçilən siniflərdə mənalı kommunikasiyanın vacibliyini vurğulayır. Ənənəvi kompüterlə dil öyrədilən siniflərdə də kompüter sadəcə bir idarəçi rolunu oynayır və mənanı kəşf etmək üçün tələbələrə çox az imkanlar verilir. Freeman qeyd edir ki, hər bir qrammatik çalışmalar bir-birinin ardınca eyni təcrübədən götürülmüşdür. Bu cür çalışmalar sadəcə fransız dilinin düzgünlüyünü öyrətmək üçün

yaradılmışdır, lakin tələbələr düzgün formaları yeni formalara ehtiyac duyduqları zaman real situasiyalarda mənimsəyirlər.[32]

Dərsliklərdə və ya kompüterlərdə tələbələrə təqdim edilən tapşırıqlar mənə və kommunikasiya baxımından bir o qədər də yararlı deyil çünki, fərdi kompüter arxasında qulağına qulaqcıq keçirtmiş tələbələr çalışmaları həll etməklə məşğul olurlar və onlar real ünsiyyətdən kənar qalır. Bəs belə olarsa onlar kommunikasiyanı necə öyrənəcəklər? Bu cür proqramlar müəllimlərə də yaramırdı, çünki, onlar dili tədris edəndən daha çox texniklərə çevrilirlər. Yəni ya sinifdə gəzişərək onlara nəzarət edir, yada kompüter arxasına keçərək öz e-maillərinə gələn ismarıqlara baxırdılar.

Lakin artıq kompüterlə dil öyrənmə sadəcə qrammatik çalışmaları etməklə kifayətlənmir. Əlbəttə 20 il əvvəl bu belə olsa da indi bir çox texnologiyaların inkişaf etməsi bu sahədə dəyişikliklərə səbəb oldu. Artıq kompüterlə dil öyrənmə işarələ və kiliklə çalışmalarının hüdudlarını aşdı. Lakin bu o demək deyil ki, bu cür çalışmalar yararsızdır və ya vaxtı ötmüşdür. Əksinə, indi ən çox məşhur olan səhifələrdən biri də Hot potatoes və Quia-dir. Bu internet səhifələri bu cür çalışmalarla doludur və bu cür proqramların çox olması müəllimləri onlardan daha da effektiv şəkildə yararlanmğa kömək edir.

Levy (1988) öz fikirlərini kompyuterlə dil öyrənmədə bu cür izah etmişdir ki, kompüterlə dil öyrənmə, öyrənmə prosesinin aktiv bir formasıdır və öyrənmə prosesinə kömək edən daxili bir vasitə kimi başa düşülməlidir. Bu fikirlə razılaşan Healey də bildirir ki, texnologiya təkbaşına tələbəni böyük bir kitabxananın ortasına atmaqdan başqa bir şey deyildir. [31, səh136]

Krajka bu fikirləri təsdiqləyərək bildirir ki, təlimatı daha effektiv izah etmək üçün metod vasitədən daha vacib faktordur. [28, səh 112]

Kompüterlə dil öyrənmə çox vaxt kompüterlə dil öyrənmə metodu hesab edilir, lakin, bu belə deyil. Kompüterlə dil öyrənmə tətbiqi dilçiliyin bir qolu hesab edilir. Ənənəvi kompüterlə dil öyrənmədə metodologiya kompüterin tələbənin biliyini yoxladığı, əks əlaqəni təmin etdiyi və yeni fəaliyyətə keçdiyi proqramlaşmış öyrənməni tələb edirdi. Müasir kompüterlə dil öyrənmədə isə ünsiyyət ön plana

çəkilib. Biz kompüterlə dil öyrənməni tədrisdə necə istifadə edə bilərik? Əsas mahiyyət tələbələrin dil öyrənmək üçün kompüter arxasında əyləşmələri olmamalı, əsas mahiyyət tələbələrin dil öyrənməsi və bu prosesin bir parçası kimi bəzən kompüter arxasında əyləşmələri olmalıdır. Müəllim və ali məktəb tələbələri üçün kompüterlə dil öyrənmə bir çox fəaliyyətlər təqdim edir və təbii ki, bu fəaliyyətlər pedaqoji prosesin bir hissəsi kimi diqqətlə planlaşdırıldıqdan sonra tələbələrə dil öyrənmək üçün təqdim edilə bilər.

Bu fəaliyyətlərdən səmərəli şəkildə istifadə edilərsə, daha uğurlu nəticələr əldə etmək olar. Bunlara aşağıdakılar daxildir:

- Macəra oyunları.

Bu oyun kompüter vasitəsilə yerinə yetirilən rollu oyunlardır. Bu oyunlarda tələbələrə situasiyalar verilir və onlar bunu həll etməlidirlər. Tələbələr nə etməli olduğunu seçməli və mətn, səs və ya obyektin üstündə klikləməklə veriləni daxil etməlidir. Daxil edilən verilənə əsasən proqram əks əlaqə yaradır. Macəra oyunları dil tələbələri üçün tərtib edildikdə çox əyləncəli ola bilər.

- Çat mərkəzləri dil tələbələri üçün faydalı təcrübə ola bilər. Çat mərkəzlərində istifadəçilər tələbələrlə onlayn olaraq əlaqə qurur. Burada olan tapşırıqlar, səviyyəyə görə təşkil olunmuş çatlar həqiqi ünsiyyətə apara bilər. Elektron mətn, esse və çalışmaları çap edib onların üzərində qırmızı qələmlə yoxlayıb qaralama etməkdənsə, müəllim proqram təminatından istifadə edərək mətnə şərh daxil etməsi daha məqsədə uyğundur.

- Krossvordlar.

Krossvordlar tələbələr tərəfindən istifadə edilən ən faydalı fəaliyyətlərdən biridir. Xüsusən də yeni lüğəti öyrənərkən bu cür krossvordlardan istifadə daha yaxşı nəticələr verir və sözləri daha yadda qalan edir. Bu cür krossvordları Hot Potatoes proqramı vasitəsilə asanlıqla yaratmaq olar. Tələbələr bu vasitədən istifadə edərək bir-biriləri üçün də krossvordlar yarada bilərlər.

- Elektron portfoliolar.

Elektron portfoliolarda tələbələrin internet səhifəsi və onlarla bağlı bir neçə işdən ibarət olan məlumat toplusu olur. Bunun peşəkar şəkildə tərtibi tələbənin özünün

öyrənmə üslubundan xəbərdar olmasına dəlalət edir. Bunlar həmçinin tələbələri qiymətləndirmə zamanı da istifadə edilə bilər.

- Boşluq doldurma.

Burada istifadəçi verilən mətnlə tanış olur və bu mətndə olmayan sözləri tapmağa çalışır. Bu cür tapşırıqlarda çox asanlıqla Hot Potatoes proqramı tərəfindən yaradıla bilər.

- Ardıcılıq tapmaq.

Bu cür fəaliyyətlərdə hissələrə bölünmüş mətn və ya cümlələri istifadəçi düzgün ardıcılıqla sıralamalıdır. Hot Potatoesdə bu cür fəaliyyətləri də yaratmaq asandır.

- Hotvordlər.

Əslində bunlar nə çalışma, nə də fəaliyyət növüdür, lakin dil öyrənən tələbələr üçün istifadə edilən və faydalı olan bir proqramdır. Bunlar əsasən mətndə vacib sözlərə və ya mədəniyyətlə bağlı müəyyən tərcümə və ya izahlar kimi qoyulan linklərdir.

- Eşidib anlama çalışmaları.

Bu fəaliyyətdə kompüter maqnitofonu əvəz edir. Adətən bu fəaliyyətlər çoxseçimli tapşırıqlarla müşayiət edilir və tələbənin məzmunu nə dərəcədə anladığını yoxlayır.

- Cümlələri, sözləri və ya şəkilləri cüt-cüt seçmək.

Bu fəaliyyətlərdə öz növbəsində tələbələr üçün faydalı olub onların lügət biliyinin inkişaf etməsinə yardımçı olur. İnternetin tədris materialı kimi istifadə edilməsinin bir neçə üstünlükləri vardır. Bunlar aşağıdakılardır;

1. Mümkünlük: İnternet çox böyük imkanlara malik bir şəbəkədir. 1998-ci ildə ABŞ –in tədqiqat institutu olan NEC-in kompyüter alimlərinin araşdırmalarının nəticəsində burada 320 milyondan çox səhifənin olduğu hesab edilir. İnternet böyük bir kitabxana kimi görünür və buraya sonsuz sayda mövzular daxildir. Təbii ki, fransız dilinin tədrisi üçün kifayət qədər materiallar vardır və bu materialların gözə çarpan geniş həcmi olur. Bunlardan yararlanma imkanı isə istifadəçinin internet sürətindən və kompüter ləvazimatlarından asılıdır.

2. Yararlılıq: İnternetdə köhnə olan məlumatlar daim yenilənir və müntəzəm olaraq dəyişir. Siz hər bir xəbəri pulsuz nəşriyyatlar vasitəsilə əldə edə bilərsiniz.

3. Fərdiləşdirmə: Bəzən dərsləklərdə olan mövzular sizin sinifin səviyyəsinə və ya marağına uyğun gəlməyə bilər və siz yeni materiallara ehtiyac duya bilərsiniz. Bu zaman ən yaxşı vasitə internetdir. Sizə uyğun materialı oradan asanlıqla əldə edə bilərsiniz. [43, səh 36]

Nəticə

Bütün müəllimlər öz fəaliyyətində internetdən istifadə etməklə onun faydalarını görə bilirlər. Burada cəld praktik fəaliyyətlər, tapşırıqlar və layihələr var. Təbii ki, internet heç bir müəllimi əvəz edə bilməsədə, lakin, o sinifi son dərəcə materiallarla zənginləşdirir və sizin dil tədrisinə necə yanaşmağınızdan asılı olmayaraq ondan istifadə səmərə verir. İnternet kommunikasiya vasitəsi olduğundan kommunikativ və tapşırıq yönümlü öyrənməyə daha çox uyğun gəlir. Kompüterdən istifadə edən müəllimlərin sinifdə rolunun dəyişilməsi qaçınılmazdır, lakin bundan narahatlıq keçirtmək lazım deyil. Bu zaman siz həm müəllim, həm köməkçi, həm də internet bələdçisi ola bilərsiniz. [43, səh 59]

Son deyilənlərə daha çox nəzər salmaq gərəkdir. İKT-yə əsaslanan sinifdə müəllimin rolunun dəyişilməsindən bəhs edilir. Lakin kompüterə əsaslanan tədris fikri yarananda onların müəllimləri tamamilə əvəz edəcəkləri düşünülürdü. Buna ən gözəl izah 1993-cü ildə CALICO illik simpoziumunda verilmişdir: “Kompüter müəllimin yerini almamalıdır, amma kompüterdən istifadə edən müəllimlər etməyənlərin yerini almalıdır.” Unutmaq olmaz ki, kağız və qələmlə həyata keçirilən fəaliyyətləri sadəcə texnologiya və yenilik faktorunu nəzərə alaraq internetlə həyata keçirtmək heç bir fayda etmir. Yersiz şəkildə texnologiyadan istifadə həm sizdə, həm də tələbələrdə demotivasiya yaradacaqdır. Tələbələr üçün fəaliyyət bütün öyrənmə üsullarını əhatə etdiyi zaman, ünsiyyət üçün auditoriya yaratdığı və həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə qarşılıqlı əlaqə imkanı yaratdığı zaman əsl fayda verir. Bu yolla fəaliyyətlər tələbələrə qiymətləndirmək, nəşr etmək, müqayisə etmək, yaratmaq, fikir irəli sürmək, təşkil etmək, debat etmək, müsahibə götürmək, qulaq asmaq, izləmək, yoxlamaq, təcrübə etmək, oynamaq, sorğu keçirmək və məruzə etmək imkanı verir. [43,səh 63]

Tələbələri qlobal şəbəkədə nəşə axtararkən, çatda nə yazacaqlarına qərar verərkən, e-poçta gələn ismarıclarına cavab yazarkən danışmaqdan yayındırmaq qeyri mümkündür. Qlobal şəbəkədə bəzən sinif məkanının süni olmasından ixtisar edilən mövzuların müzakirəsi həqiqi hərəkət verici qüvvəyə çevrilir. Məsələn, bunlara başqa planetdə yaşamaq, ilk təəssürat, incəsənət aiddir. İncəsənət rəssam və

tənqidçilərin əsrlərdir mənasını açmağa çalışdığı mövzudur və hələ də sinifdə bu mövzu dərslikdəki bir neçə rəsm əsəri ilə məhdudlaşır. Biz bu cür məhdudlaşmış mövzuları müzakirə üçün böyük bir katalizatora çevirə bilərik. Bunun üçün əvvəlcə müəllim muzeylər haqqında qısa müzakirə ilə başlayır və ümumi suallar soruşur. Onlar axırncı dəfə nə vaxt muzeydə olublar? Bu nə muzeyi idi? Orada gördüklərindən nəyi xoşladılar və ya xoşlamadılar? Sərgi hansı tarixi mərhələni əhatə edirdi?

Daha sonra tələbələrin internetdə olan muzeylərdən nəyi gözlədiklərini soruşun. Bundan sonra tələbələri qruplara bölərək WebMuseum sahifəsində olan rəssamların əsərlərini axtarırlar və əsərləri tapdıqdan sonra hər bir qrup həmin rəssamın üslubundan və əhvalından bəhs edən qısa təsvir yazır. Daha sonra həmin əsəri çəkməyə çalışan digər bir şərhçi oxuyurlar. Sonra isə yazdıqları təsvirlərin mənaya uyğunluğunu yoxlamaq üçün orjinal şəkillə bu şəkli müqayisə edirlər. Bu fəaliyyətdə əsas məqsəd tələbələrin kommunikativ kompetensiyalarını inkişaf etdirmək və bu yolla onların stresini aradan qaldırmaqdır. [43, səh 74-75]

İnternet vasitəsilə videokonfranslardan istifadə etməklə də tələbələrin danışıq bacarıqlarını inkişaf etdirmək olar. Bu internet fəaliyyəti vasitəsilə müxtəlif şəhər və ya ölkədə olan tələbələrlə müxtəlif mövzular ətrafında müzakirələr apararaq öz danışıq bacarıqlarını inkişaf etdirə bilərlər.

Bəzi hallarda müəllimlər tələbələrindən tədqiqat layihələrində işləyərkən mürəkkəb tədqiqat aparmalarını istəyə bilər və bununla yanaşı onlardan xüsusi tədqiqat bacarığı və strategiyaları öyrənmələrini istəyə bilərlər. Başqa bir halda isə müəllimlər əvvəlcə tələbələrə vasitə və texnikaları öyrədə bilər, daha sonra isə onlardan mürəkkəb tədqiqat aparmalarını istəyə bilərlər. Məqsədyönlü tədqiqat layihələri iki hissəyə bölünür: mövzu yönümlü və tapşırıq yönümlü. Bu tədqiqat layihələrinin hər ikisi internetdən başqa mənbələrdən toplanmış informasiyanı bölüşmək və müzakirə etməkdənsə, ondan informasiya toplamaq üçün vasitə kimi istifadə etməyi qarşıya qoyur. Mövzu yönümlü tədqiqatda əsasən internetdən müəyyən mövzu ətrafında informasiya toplanılması nəzərdə tutulur.

Tapşırıq yönümlü tədqiqatda isə tələbələr müəyyən bir tapşırığı və ya problemi

həll etməyə kömək etmək üçün internetdən istifadə edə bilirlər. Tələbələrə belə bir sadə tapşırıq verilə bilər: Məsələn, London və ya Paris kimi məşhur şəhərlərdə bir gün keçirməyi planlaşdırma bilərlər. Bu zaman tələbələr internetin köməyi ilə orada olan restoranlar, kinoteatrlar və digər görməli yerlər haqqında məlumat toplaya bilərlər. Bu kimi tapşırıqlarda həmçinin rollu oyunlar da təşkil etmək olar. Məsələn, onlar dostlarının onlara qoşulmasını telefon zəngi ilə rollu oyun şəklində təşkil edə bilərlər. Eyni mövzu ətrafında daha maraqlı tapşırıqlar bütün həftə sonunun planlaşdırılmasıdır. Məsələn, tələbələrə Venesiyada həftə sonu üçün 500 dollar büdcə verilir və onlara cümə günü saat 10-da oraya çatıb şənbə günü saat 6-da oradan geri qayıtmaq tapşırılır. Bu vaxt ərzində tələbələr harada qalacaqlarını, hansı restoranlarda yemək yeyəcəklərini, aeroportdan otele necə gedəcəklərini, nə alacaqlarını, haraları gəzəcəklərini qərarlaşdırmaq üçün internetdən istifadə edərək məlumat toplayırlar. Daha sonra tələbələr səyahətləri haqqında sənə yazılı və ya şifahi məruzə edə bilərlər. [13]

Daha mürəkkəb tapşırıq isə xəbərlər heyyyətinin hazırlanması nümunə ola bilər. İnternetdən dünyada baş vermiş hadisələr haqqında məlumat topladıqdan sonra tələbələr birlikdə işləyərək özlərinin xəbərlər buraxılışını hazırlaya bilərlər. [38]

Tapşırıqlarda həmçinin simulyasiya oyunları da təşkil edilə bilər. Məsələn, tələbələr biznesi global şəbəkədə izləyə bilərlər və bu haqqda məlumat toplaya bilərlər. Başqa bir halda isə ətraf mühitin qorunması üçün ətraf mühit haqqında məlumat toplaya bilərlər.

Elə hallarda olur ki, müəllimlər özləri də təqdimat bacarıqlarının olmamasından xəbərsiz olurlar və onlar tələbələrin hazırladıqları təqdimatlardakı səhvləri görə bilmirlər. Tələbələr çox vaxt hazırladıqları təqdimatlarda mövzuları olduğu kimi slaydlara köçürdülər və dərstdə hamısını oxumağa başlayırlar və bəzən bir təqdimatın müddəti hətta iyirmi dəqiqədən daha uzun çəkir. Bu zaman digər tələbələr yoldaşına qulaq asmaq əvəzinə slaydları oxuyurlar və yoldaşını dinləmirlər, digər bir tərəfdən isə dünyada qəbul olunmuş təqdimat müddəti yeddi dəqiqədir və üç dəqiqə də sual-cavab üçün ayrılır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, dərslərin müddəti limitlidir və bu dərslərin müddətində bir neçə

tələbə qiymət almalıdır, bu zaman bu mənfi halların qarşısını almaq lazımdır və bunun üçün də müəllimlər səylə çalışmalıdırlar. Təlimin bütün pilləsində, yəni həm orta, həm də ali təhsil ocaqlarında təqdimat hazırlanması və təqdim olunması ilə bağlı bacarıqlar öyrədilməsi ilə bağlı təlim keçirilməlidir. Bunun içində də zəif təqdimatlar göstərilir. Bu halı aradan qaldırmağın bir neçə yolu mümkündür. Bunlardan biri müəllimin hər dərstdə göstərilən təqdimatlardakı zəif cəhətləri vurğulayır və gələn dərslərdə başqa tələbələrin də eyni səhvləri etməmələri üçün göstərir. Digər bir yolu isə müəllimin sinifi iki qrupa bölməsi ilə ola bilər. Birinci qrup tələbələrə özləri istədikləri kimi təqdimat hazırlamaları tapşırılır, digər qrup tələbələrə isə müəllim təqdimatın hazırlanması ilə bağlı məlumat və rəqələri paylayır və göstərişlər verir. Növbəti dərstdə müəllim hər iki qrupun hazırladıkları təqdimata baxır və onları əyani şəkildə müqayisə edir. Bu zaman yol verilmiş səhvlər tələbələr üçün daha aydın olur.

Təhsildə ən zəruri məsələlərdən biri də fransız dilinin tədrisində müasir texnologiyalardan istifadədir. Çünki, artıq texnologiyalar təhsil sahəsində çox geniş şəkildə istifadə olunur. 20-ci əsrdə təhsil texnologiyalarının inkişafı, fransız dilinin tədrisində də özünün müsbət təsirini göstərdi. Yeni texnologiyaların dil tədrisində tətbiqi qeyri-məhdud imkanlar təklif etsə də, lakin dərstdə təşkilatçılıq və ünsiyyət bacarıqları ilə interaktiv ünsiyyəti gerçəkləşdirən müəllimlərin əvəzolunmaz rolları da unudulmur. Ömür boyu öyrənmə və çoxdilli ünsiyyət dövründə distant təhsilə olan ehtiyac təkcə təhsil sahəsində deyil, həm də evdə öyrənmədə özünü göstərir. Belə ki, texnologiyanın təhsilə cəlb olunması ilə distant təhsil daha da inkişaf etdi.

Mövcud metodologiyayı distant təhsil, internetlə öyrənmə, onlayn dərslər inkişaf etdirə bilər. Kompüterlə dil öyrənmə və texnologiyaya əsaslanan dil öyrənmə tələbələrin dinləmə, danışma, oxuma və yazma bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün interaktiv ünsiyyət dəstəyinə diqqəti cəmləyərək akademik və tədqiqat institutlarının da marağına səbəb oldu. Tədrisdə kompüterlə dil öyrənmə yalnız təlimatların çatdırılması və ünsiyyət kimi deyil, həm də internetə əsaslanan fəaliyyətlərin, interaktiv öyrənmənin həyata keçirilməsi üçün vasitədir. Müasir texnologiyaların dil tədrisində istifadə olunmasının mahiyyətini anlamaq üçün ilk

olaraq müasir texnologiyalar dedikdə nəyi nəzərdə tutduğumuzu aydınlaşdırmalıyıq. Bu dissertasiyada müasir texnologiyalar dedikdə əsasən informasiya kommunikasiya texnologiyalarının dil tədrisində istifadə olunması özünü göstərir. Fransız dilinin tədrisində tez-tez istifadə olunan İKT vasitələrinə kompüter, internet və b. daxildir. Buna görə də İKT-yə əsaslanan dil tədrisi çox vaxt internetlə, kompüterlə dil öyrənmə kimi də adlandırılır.

Müasir texnologiyalardan və ya İKT-lərdən dil tədrisində istifadə etməklə dərse canlılıq gətirmək, tələbələrin motivasiyasını yüksəltmək və tələbələrin müstəqil olmasını təşkil etmək olar. Metodikada dil öyrənmənin ən vacib tendensiyası dili kəşf edərək öyrənməkdir. Bu fikirlərlə razılaşan müəllimlər dərsi ənənəvi dil qanunları, izahlar və s. ilə mürəkkəbləşdirməkdənsə tələbələrə müstəqil işləmək imkanı verərlərsə, dərslər zamanı əzbərçilik metodunu kənara qoyaraq əməkdaşlıq şəraitini ön plana çəkərlərsə, tədrisin keyfiyyəti daha da yüksəlir. Müasir texnologiyalara əsaslanan dil tədrisində dilin ünsiyyət quraraq öyrənilməsi ön plana çəkilir. Bu mənada tələbələr internet vasitəsilə sinxron və qeyri-sinxron ünsiyyət vasitələrindən istifadə edərək öz dil bacarıqlarını inkişaf etdirə bilirlər. Sinxron ünsiyyətə çat və video konfranslar daxildir. Qeyri-sinxron ünsiyyət vasitələrinə isə e-poçtu, e-poçt ünvanlarını və maraq dairəsi üzrə qrupları göstərmək olar. Bu ünsiyyət vasitələri yalnız tələbələr arasında deyil, həm də müəllim və tələbələr arasında olur. Bu ünsiyyət vasitələrinə məsləhətlər, dialoq jurnallar və yazılı konfranslar daxildir. Belə qeyd edə bilərik ki, bu ünsiyyət vasitələrindən istifadə olunması tələbələrin kommunikativ kompetensiyalarını daha da inkişaf etdirə bilər.

Tədris materialı kimi internetin istifadə olunması olduqca əhəmiyyətlidir. Yazı, oxu, danışmaq və eşidib-anlama bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün internet fəaliyyətlərindən istifadə etmək daha maraqlı və faydalıdır. Lakin internetdən istifadə edərkən vaxt itkisini də nəzərə almaq lazımdır. Buna görə də əvvəlcədən tələbələrlə planlaşdırılmış şəkildə sinifdaxili fəaliyyətlər, araşdırma nəticələrinin təşkili və məqsədyönlü tədqiqat layihələri təşkil olunmalıdır. Aparılmış tədqiqat nəticələrində fransız dilinin tədrisi üçün faydalı hesab edilən internet səhifələrinin siyahısını təşkil olunmuşdur. Lakin bütün siniflər və tələbələr üçün faydalı olan

dəqiq bir səhifə və vasitə yoxdur. Belə ki, ən faydalı olanını tapmaq üçün müəllim və tələbələr bu səhifə və vasitələri təcrübədən keçirtməlidirlər. Lakin elə internet səhifələri də vardır ki, onlar müəllim və tələbələr tərəfindən istifadə olunmuş və faydası təsdiqlənmişdir. Bu cür internet fəaliyyətlərinin fransız dilinin tədrisində istifadə olunması müsbət nəticə verir. Elə Respublikanın ali təhsil müəssisələrində də bu internet vasitələrindən geniş şəkildə istifadə olunur. Həm müəllim, həm də tələbələr bu vasitələrdən istifadə edərək öz dil bacarıqlarını daha da inkişaf etdirirlər.

Keçirilən eksperimentin müsbət nəticə verməsi fransız dilinin tədrisində İKT vasitələrinin bu günün tələblərinə cavab verən mütəxəssislərin yetişməsində rolunu təsdiqləyir. Qloballaşma dövründə həm fərdlərin təhsilə yüklədikləri missiya, həm də təhsildən gözlənilən dəyişməkdədir. Bununla əlaqədar olaraq hər təhsil qurumunda, hər bir sahədə dəyişikliklərin edilməsi labüddür. Xarici dilin tədrisi də bu sahələrdən biridir. Xarici dilin tədrisində sadəcə istifadə edilən materialın, öyrənmə və öyrətmə fəaliyyətlərinin, sinif mühitinin dəyişməsi yetərli deyil, həm də tələbələrin müstəqil tədqiqatçılara çevrilməsi gərəklidir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan ədəbiyyatı

1. Ağayev Ə. Yeni təlimin metod və texnologiyalarından istifadənin nəzəri və praktik məsələləri. ARTPI-nin elmi əsərləri, 2006, səh 132
2. “Azərbaycan Məktəbi” 2013/1, səh.51-65
3. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin 2008-ci ildə görülmüş işlərə dair hesabatı, səh.89, <http://www.edu.gov.az/upload/file/2008.../TN-NINHESABATI-2008>.
4. Beynəlxalq Elmi Nəzəri Jurnal. Dil və Ədəbiyyat. Bakı , 2014, səh.296
5. Bünyatova F., Abdulla B. Təlim və Tərbiyədə İnteraktiv Texnologiya. Bakı 2000, səh.85
6. Veysova Z. Fəal/ interaktiv təlim. Bakı 2007, səh 77

Fransız ədəbiyyatı

7. Anderson, R., Becker, J School investments in insructional technology. Teaching, Learning and Computing, Report 8. Retrieved February 25, 2005, from http://www.crito.uci.edu/tlc/findings/report_8/startpage.htm,2001
8. Bates, A.E., Technology, open learning, and distance education. London : Routledge. 1995, 201p
9. Brian, K., Williams, S,C., Sawyer, Sarah, E, Hutchinson, Using information technology: a practical introduction to computer and communication. Boston: McGraw-Hill, 2000
10. British Council, Innovations in learning technologies for English language teaching. British Council 2013, 43p
11. Brown, H. D. Principles of language learning and teaching. Englewood Cliffs, N. J: Prentice-Hall, 1987, 350p
12. Buell, J. CALL issues: Resources for CALL. In J. Egbert, & E. Hanson-Smith, (Eds.), CALL enviroments: Research, practice and critical issues (pp. 216-237). Alexandria: TESOL, 1999,22p
13. Camacho M.M. Teacher Training In ICT-Based Learning Settings: Design And Implementations Of An On-Line Instructional Model For English Language

Teachers

- 14.Chapple, C.A. English Language learning and technology. Amsterdam: John Benjamins, 2003
- 15.Chun, D. Using CACD to facilitate interactive competence. In J. Swaffer, S.Romano, P. Markley & K. Arens (Eds.), Language learning online (pp. 57-80). Austin: Labryinth, 1998, 24p
- 16.Chung, J. The results of assessing listening comprehension under three learning conditions and the application of computer-assisted classroom discussion. In K. Cameron (Ed), CALL and the learning community (pp. 51 - 64). Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 14p
- 17.Crystal, D. English as a global language. Cambridge: Cambridge University Press, 1997
- 18.Cuban, L. Oversold and underused: Computers in the classroom. Cambridge MA: Harvard University Press, 2001, 250p
- 19.Debski, R., & Levy, M. World CALL : Global perspectives on computer assisted language learning. Lisse, Netherlands: Swets and Zeitlinger, 1999, 76p
- 20.Ellsworth, J.H., Education on the Internet. Indianapolis, Ind. Sams. 1994
- 21.Harmer J. The Practice of English Language Teaching: Third edition. Pearson Education Limited, 2001, 145p
- 22.Holland, David G. Using Technology To Communicate, Cooperate and Collaborate. ERIC_NO:ED425717
- 23.Ioannou-Georgiou, S. Synchronous computer mediated communication, Chat and MOO: Where do we stand? In K. Cameron (Ed), CALL and the learning community (pp. 195-207) . Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 13p
- 24.Jager S. Towards ict-integrated language learning. Developing an Implementation Framework in terms of Pedagogy, Technology and Enviroment, 2009, 414p
- 25.Jonassen ,D.H., Peck, K.L., & Wilson, B.G. Learning with technology: A constructive perspective. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 1999
- 26.Keobke, K. Computers and collaboration: Adapting CALL materials to

- different learning styles. In J.M. Reid (Ed), Understanding learning styles in the second language classroom (pp, 46-52). Upper Saddle River, NJ. Prentice Hall Regents, 1998, 7p
- 27.Kern, R. and M. Warschauer. Theory and practice of network-based language teaching. In Network-based language teaching: Concepts and practice, edited by M. Warschauer and R.Kern, pp. 1-19, New York: Cambridge University Press, 2000, 19p
- 28.Krajka, J.G. Using the Internet in the Language Classroom to Foster Learner Independence? Ideal and Reality. Retrieved August 15, 2008 from <http://www.iatefl.org.pl/tdal/n/krajka.htm>, 2002
- 29.Leahy, C. E-mail as a learning tool: Construction of knowledge online. In K. Cameron (Ed). CALL and the learning community (pp. 291-300). Exeter: Elm Bank Publications, 1999, 10p
- 30.Lemke, J.L. Metamedia Literacy: Transforming meanings and media. In D.Reinking, M.Mckenna, L.Labbo, & R.D.Kieffer (Eds). Handbook of literacy and technology: Transformations in a post-typographic world (pp.283-301). Hillsdale, NJ: Erlbaum, 1998, 19p
- 31.Levy, M. Two concepts of learning and their implications for CALL at the tertiary level. ReCALL Journal, 1998, 9p
- 32.Murray D.E., Mepherson p. Using the Web to support language learning. Sydney: NCELTR, 2004, 95p
- 33.Nicol C. ICT Policy: A Beginners Handbook Published by the Association for Progressive Communications – www.apc.org, 2003
- 34.Pett.D., & Grabinger, S. Instructional technology: Past , present and future Educational Technology, 35(1), 26-31, 1995, 6p
- 35.Peyton, J.K., & Reed, L.R. Dialogue journal writing with nonnative english speakers: A handbook for teachers. Alexandria, VA: TESOL, 1990
- 36.Polat E., Khannanov A., Juan Ignacio Martinez de Morentin, Juan Maria Ferrares Orbegozo, Marina Mossieeva. Internet in Education. UNESCO Institute for Information Technologies in Education, 2003, 6-14p, 22-27p

37. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching . Cambridge University Press, 2001, 270p
38. Rosen, L. World news broad. In M. Warschauer (Ed), Virtual connections: Online activities and projects for networking language learners (pp. 268-271). Honolulu: University Hawaii, Second Language Teaching and Curriculum Center, 1995, 4p
39. Rozgiene I., Medvedeva O., Strakova z., Integrating ICT into language learning and teaching. Guide for tutor, Johannes Kepler Universitat Linz, 2008, 52p
40. Selwyn N. ICT in Non-Formal Youth and Adult Education: Defining Territory. OECD/NCAL International roundtable, Philadelphia. Retrieved July 19, 2008 from http://www.literacy.org/ICTconf/OECD_Selwyn_final.pdf, 2003
41. Search Tools Chart. Retrieved June 5, 1999 from the World Wide Web: <http://www.searchenginewatch.com/resources/reviews.html>.
42. Sharp, V. Computer education for teachers: Integrating technology into classroom teaching (5th ed.). New York: McGraw-Hill, 2006
43. Teeler D. With Gray P. How to use the internet in ELT, England: Pearson Education Limited, 2000, 120p
44. Tenopir, C., & King, D.W. Trends in scientific scholarly journal publishing in the United States. Journal of Scholarly Publishing, 28, 135-170, 1997, 35p
45. Ur P. A Course in Language Teaching. Printed in Great Britain at the University Press, Cambridge, 1996, 190p
46. Wang, Y.M. E-mail dialogue journaling in an ESL reading and writing classroom. Unpublished doctoral dissertation. University of Oregon at Eugene , 1993
47. Warschauer, M. Computer-assisted language learning. An introduction. In S. Fotos (Ed.), Multimedia language teaching (pp. 3-20). Tokyo: Logos International, 1996, 17p
48. Warschauer, M. Comparing face-to-face and electronic communication in the

second language classroom. *CALICO Journal*, 13(2), 7-26, 1996, 19p

49. Warschauer M., Shetzer H., Meloni C. *Internet for English Teaching*. Washington: United States Department of State, 2003, 176p

50. Wikipedia. Constructivism. Retrieved March 13, 2005, from http://en.wikipedia.org/wiki/Constructivism_%28pedagogical%29, 2005

51. Wilson, E. Online electronic libraries. Paper presented at the Ninth British and Irish Legal Education Technology Association Conference, Coventry, England. Retrieved May 30, 1999 from the World Wide Web: <http://www.bileta.ac.uk/94papers/ewilson.html>, 1994, April